

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Bakalářská práce

Pavel Šmída

**Dvojí obraz Španělska druhé
poloviny dvacátých let 20. století
Konfrontace s názory Vlastimila Kybala**

The dual image of Spain of the second half of the
twenties of the 20th century
Confrontation with the views of Vlastimil Kybal

Praha 2011

vedoucí práce: prof. PhDr. Josef Opatrný, CSc.

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval svému vedoucímu bakalářské práce panu prof. PhDr. Josefu Opatrnému, CSc. za odborné a stylistické rady, kterými přispěl k vypracování této práce.

Rovněž bych chtěl poděkovat mé sestře Mgr. Gabriele Šmídové za jazykovou korekturu.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 27.7. 2011

Pavel Šmída

Anotace

Bakalářská práce se věnuje komparaci názorů ekonomických, sociálních a politických událostí ve Španělsku ve druhé polovině dvacátých let 20. století. Analyzuje období diktatury Primo de Rivery. Dále se zabývá konfrontací názorů předního českého historika a diplomata Vlastimila Kybala s názory španělských historiků, kteří taktéž zkoumali zmíněné období.

Zároveň se pokouší hledat „dvojí obraz Španělska“ tak, jak jej na jedné straně zaznamenává Kybal a na straně druhé historici a je-li to možné najít a formulovat jejich odlišné koncepty a postřehy plynoucí z tohoto podvojného dělení.

Klíčová slova:

Vlastimil Kybal – Primo de Rivera – Španělsko – diktatura – PSOE – hospodářský protekcionismus – Národní Shromáždění – ústava – armáda – studentstvo

Annotation

The subject of this work is the comparison of opinions about economic, social and political events in Spain in the second half of the twenties of the 20th century. The work analyzes the period of Primo de Rivera's dictatorship. It is the confrontation of opinions of the Czech historian and diplomat Vlastimil Kybal with the opinions of Spanish historians, who also investigated this period.

At the same time the work has tried to search for „dual image of Spain“ on one side as recorded by Kybal and on the other by historians, and if it is possible to find and formulate their different concepts and observations derived from this double division.

Keywords:

Vlastimil Kybal – Primo de Rivera – Spain – dictatorship – PSOE – protectionism – National Assembly – constitution – army – students

Anotación

El tema de esta tesis es la comparación de las opiniones sobre los hechos económicos, sociales y políticos en España en la segunda mitad de los años veinte del siglo 20. El trabajo analiza el período de la dictadura de Primo de Rivera. Se trata de la confrontación de las opiniones del historiador y diplomático checo Vlastimil Kybal con las opiniones de historiadores españoles que investigaban este período.

Al mismo tiempo el trabajo ha intentado buscar „la doble imagen de España“ por un lado como la registra Kybal, y por el otro los historiadores. También ha intentado ver si es posible destacar y formular sus diferentes conceptos y observaciones derivados de esta doble división.

Palabras claves:

Vlastimil Kybal – Primo de Rivera – España – dictadura – PSOE – proteccionismo – Asamblea Nacional – constitución – ejército – estudiantes

OBSAH

Úvod.....	7
1. Vlastimil Kybal.....	10
2. Ustanovení diktatury a její první roky	13
2.1 Předpoklady k diktatuře.....	13
2.2 Diktátor a převrat.....	14
2.3 Charakteristika diktatury	16
2.4 Proměny režimu.....	19
3. Politické strany během diktatury	21
3.1 Vlastenecká Unie.....	21
3.2 Otázka spolupráce PSOE a UGT s diktaturou.....	22
4. K hospodářským aspektům diktatury.....	27
4.1 Překonání krize, hospodářský vzestup	27
4.2 Negativní jevy protekcionismu a pád ekonomiky	30
5. Národní shromáždění a projekt nové ústavy.....	33
5.1 Národní Shromáždění.....	33
5.2 Projekt nové ústavy	34
6. Odpor proti diktatuře	38
6.1 Armáda	38
6.2 Studentstvo	39

7. Konec diktatury	41
7.1 Příčiny pádu Primo de Rivery podle Vlastimila Kybala	41
7.2 Rezignace Primo de Rivery	42
7.3 Srovnání příčin pádu diktatury	44
7.4 Smrt Primo de Rivery a osud krále	47
Závěr	49
Prameny a literatura	51
Obrazové přílohy	53

Seznam zkratk:

FUE: Federación Universitaria Escolar de Madrid

MZV: Archiv Ministerstva zahraničních věcí ČR

NS: Národní Shromáždění (Asamblea Nacional Consultiva)

PSOE: Partido Socialista Obrero Español

UGT: Unión General de Trabajadores

VU: Vlastenecká Unie (Unión Patriótica)

Úvod

Cílem této práce je konfrontovat názory předního českého historika, diplomata a hispanisty Vlastimila Kybala (1880–1958) se sekundární literaturou současných i již nežijících španělských historiků zkoumajících druhou polovinu dvacátých let 20. století čili období diktatury Primo de Rivery. Vlastimil Kybal působil jako československý diplomat ve Španělsku v letech 1927–1933 a zanechal svá svědectví v pramenech úřední provenience, konkrétně „telegramy došlé“ a „politické zprávy“ (mimořádné a řádné měsíční či čtvrtletní zprávy), které jsou uloženy v archivu Ministerstva zahraničních věcí v Praze.

Ústřední myšlenkou (je-li to možné) je hledání „dvojího obrazu Španělska“ (čili riverovského Španělska), tak jak jej na jedné straně zaznamenává diplomat a na druhé historici a formulovat jejich odlišné koncepty, postřehy a názory.

Celková kompozice bakalářské práce nebyla koncipována se záměrem, aby vyčerpávajícím způsobem podala přehled o sociálních, ekonomických a politických poměrech ve Španělském království v daném období. To by nebylo vzhledem k jejímu charakteru a ani rozsahu možné. Rozhodl jsem se koncentrovat na určité problémy, k nimž jsem měl dostatek informací, jež jsem mohl uplatnit vzhledem k tématu a metodologii práce.¹

Cílem následujících kapitol je pokusit se provést analýzu vybraných témat, jež považuji za stěžejní pro průběh diktatury a její pozvolný pád. Pro komparaci jsem zvolil tituly především těchto následujících historiků: José A. Boanzy, José M. Galána, M. T. González Calbetové, Pierra Malebra, Concepción Marcosové, Fernanda S. Marroye, Miguela Maury, C. Seca Serrana, M. Tuñóna de Lary a Javiera Tusella. S jednou jedinou výjimkou (Pierre Malerbe) se jedná, jak jsem již uvedl, o španělské historiky.

Práci jsem rozdělil do devíti kapitol. První a druhá jsou teoretické. V první kapitole krátce popisují život a kariéru Vlastimila Kybala. Ve druhé se věnují osobě Miguela Primo de Rivery a poté hledám příčiny, jež vedly ke vzniku diktatury. Dalším cílem v téže části je popsat základní charakteristiku diktatury a nastítnit její vývoj. V první a ani ve druhé kapitole není primárním úkolem aplikovat komparativní metodu, přičemž v prvním případě již samotná povaha textu nedovoluje tento postup a v druhém případě jsem ještě srovnávací

---

¹ Z těchto důvodů jsem například ve čtvrté kapitole, kde se věnuji stranickému systému, opomenul rozebrat vztah diktatury s Radikální stranou, komunisty (PCE), Republikánskou Aliancí (Alianza Republicana), odborářskou CNT či s různými regionálními stranami (s výjimkou Lliga Regionalista, o níž se zmíním ve třetí kapitole) aj. Obdobně jsem do práce nezahrnul zahraniční politiku režimu.

metodu nemohl plně uplatnit z důvodu nedostatku informací (Kybal se stává diplomatem až v prosinci 1927), a pokud ano, jen v omezené míře a vždy po úvaze, zda-li to situace vyžaduje.

Kapitoly tři až sedm již představují praktickou část práce. Popis událostí je veden vždy se záměrem provést komparaci na základě získaných poznatků. Výsledné informace pak slouží k hledání rozdílných názorů na sociální, ekonomickou či politickou situaci v zemi.

Ve třetí kapitole rozebírám stranický systém diktatury, respektive poměr vládní strany k režimu a v historiografii velmi diskutovanou problematiku kolaborace španělských socialistů s diktaturou. Pro tuto kapitolu (a následnou komparaci) jsem využil především díla Manuela T. de Lary, José M. Galána a M. T. González Calbetové.

Ve čtvrté části popisuji ekonomickou situaci, konkrétně hospodářský vzestup a následný pád. Pro tento oddíl jsem zvolil především stěžejní práci Fernanda S. Marroye, jež se týká ekonomie, společnosti a demografie Španělska ve 20. století a dále díla Tuñóna de Lary a J. M. Galána.

Pátá kapitola je věnována právnímu rámci monarchie a hledání stanoviska ohledně (ne)legitimity ústavy, podlomené diktátorovým převratem z roku 1923. Dalším bodem je pohled na Národní Shromáždění a na činnost, jež mu diktatura přisoudila, čili tvorba ústavy. Taktéž budu rozebírat její charakter a poměr k tehdejší „platné“ konstituci – opět v komparativní metodě. Ze sekundární literatury mi nejvíce posloužily práce J. Tusella a J. M. Galána.

Stěžejním tématem šesté kapitoly je odpor proti diktatuře. Toto téma jsem rozdělil do dvou částí, kdy jsem sledoval projevy rezistence armády a studentstva. Důraz zde kladu více na Kybalovy důkladné zápisy.

V sedmé kapitole se věnuji konci diktatury, pádu a demisi Primo de Rivery. Tato část představuje do jisté míry rekapitulování předešlých poznatků, které se promítají do neúspěchu diktátorových regeneračních snah a jež vedou k jeho rezignaci. V poslední části osmé kapitoly jen krátce informuji o konci monarchie a osudu krále, osoby kompromitované diktátorovým režimem. Pro komparaci jsem využil prakticky všech zmíněných autorů, protože téma pádu diktatury se stalo pochopitelně důležitou otázkou španělské historiografie a nemohlo být opomenuto pečlivou analýzou.

Závěr jsem rozdělil na dvě části. V první z nich se vracím k vytyčené otázce a snažím se zodpovědět, zda je možné nalézt „dvojitý obraz“ na běh událostí ve Španělsku v druhé polovině dvacátých let. V druhé části, která je rázu teoretického, hledám limity práce historika a diplomata a vzájemný poměr obou profesí, který předkládám na příkladu Vlastimila Kybala. Jako dodatek připojím zamyšlení nad rizikem využití komparativní metody.

1. Vlastimil Kybal

Následující text je volně převzat z publikace Jaroslava Hrdličky, *Vlastimil Kybal doma a v exilu*.²

Vlastimil Kybal se narodil 30. května 1880 v Černochově nedaleko Loun. Byl třetím synem z šesti dětí zeměděle Václava Kybala a Antonie Kybalové rozené Kubištové.

V letech 1887–1891 navštěvoval obecní školu v rodném Černochově, kde se již projevilo Vlastimilovo nadání a studijní píle. Kybalovy schopnosti přivedly jeho rodiče k rozhodnutí zapsat svého syna na gymnázium v nedalekém městečku Slaném. Zde úspěšně studoval mezi lety 1891–1899. Významnou událostí na gymnáziu se pro Vlastimila Kybala stává seznámení s taktéž budoucím historikem Rudolfem Urbánkem, s nímž jej celý život pojilo pouto přátelství a hluboké vzájemné náklonnosti. Jaroslav Hrdlička uvádí o této jeho životní a studijní etapě: „*Obraz Kybala – středoškolského studenta, jaký nám podávají jeho deníky, je obrazem rodící se osobnosti, jež dokázala postupně integrovat poznané a žité v jednotný a již neuvěřitelně bohatý a duchovně opravdový světový názor.*“³

Zájem o národní historii, filozofii, náboženství a jazyky jej přivedlo k rozhodnutí studovat na Filozofické fakultě Karlo – Ferdinandovy univerzity (nyní Univerzita Karlova v Praze). Vysokoškolské studium však pro budoucího historika a diplomata bylo poznamenáno neustálou finanční tísňí. Univerzitní studium úspěšně absolvoval v letech 1899–1903. Studoval u historiků Jaroslava Golla, Josefa Pekaře či Václava Novotného, ale navštěvoval i přednášky filozofie vedené T.G. Masarykem a Františkem Drtinou. Studium pod vedením J. Golla a J. Pekaře jej ovlivnilo natolik, že se rozhodl orientovat na české středověké dějiny. Specializuje se na husitství a svoji badatelskou činnost zaměřuje na Husovy předchůdce. V roce 1904 obhajuje dizertační práci *O učení Mistra Matěje z Janova o církvi*.

Odklon od středověkých dějin a rozhodnutí věnovat se novověkým dějinám vedlo mladého historika k rozchodu s profesorem Gollem. V roce 1906 následuje studijní pobyt v Paříži u E. Denise a A. Sorela. V roce 1911 se Kybal habilituje pro všeobecné dějiny středověku a novověku prací *Jindřich IV. a Evropa v letech 1609 a 1910*.

Jeho kariéra historika se odvíjí i nadále na Karlo – Ferdinandově univerzitě, kdy po názorovém rozchodu s Gollem pracuje jako asistent profesora Drtiny. Veškerá jeho literární činnost na univerzitní půdě tak bude nadále orientovaná na F. Drtinu a V. Novotného.

² HRDLIČKA, Jaroslav. *Vlastimil Kyba doma a v exilu*. 1. vydání. Peruc, 2001, s. 5-28

³ HRDLIČKA, J. *Doma a v exilu*, s. 12.

Mezi jeho nejvýznamnější díla tohoto období lze řadit práci *Arnošt Denis a Bílá hora* (1912) a monografii *Sv. František z Assisi* (1913).

V roce 1913 dochází k významné změně v Kybalově životě, žení se s Anou Saenz, vzdělanou mexickou malířkou, se kterou se seznámil na studijním pobytu v Římě. Manželům se v roce 1914 narodil syn Milíč a o dva roky později syn Dalimil.

První světová válka znamenala pro Kybala a jeho rodinu roky strádání. Živoření z malého platu univerzitního asistenta neskončilo ani tehdy, když mu v polovině října 1918 byla přiznána mimořádná profesura středověkých a novověkých dějin.

Naprostý zlom v Kybalově životě nastal krátce po vyhlášení samostatného Československa, kdy byl historik povolán do diplomatických služeb mladé republiky. Náročná práce diplomata jej postupně zavedla do mnoha zemí evropského, ale i amerického kontinentu. Nejprve v letech 1920–1925 působí spolu s kolegou Kamilem Kroftou jako velvyslanec ČSR v Římě. Další dva roky jej nalezneme v Jižní Americe, kde byl pověřen vedením velvyslanectví v Brazílii.

Ve dvacátých letech, v době kdy svoji vědeckou činnost ukončil, i nadále sepisoval získané poznatky. Výsledkem bylo při příležitosti pětisetletého výročí upálení Mistra Jana Husa několikasvazkové dílo *Učení M. Jana Husa*.

V období mezi roky 1927 až 1933 působí ve Španělsku. Jeho žádost o práci v Madridu byla přijata, a tak mohl 1. prosince 1927 na postu velvyslance vystřídat dr. Adolfa Berku.⁴ Pro Kybala to byla nejdělsí a jedna z nejsložitějších diplomatických misí. Byl přítomen významným, ale komplikovaným změnám španělské historie: pád diktatury, pád monarchie, vznik druhé republiky a její složitý vnitropolitický vývoj.

Následuje dvouletá pauza, během níž se Kybal vrátil na akademickou půdu nyní již Univerzity Karlovy.

Poslední etapou diplomatické činnosti jsou 4 roky strávené ve střední Americe, kde se stává velvyslancem pro Mexiko a středoamerické republiky. Se ztrátou samostatnosti druhé československé republiky se zde jeho diplomatická dráha definitivně uzavírá. Kybal a jeho rodina odcházejí do exilu, azyl našli v USA.

Usazuje se v Kalifornii, kde získává místo na California Institute of Technology. Zde studuje i Kybalův mladší syn Dalimil. V následujících letech vyučuje na University of Iowa a Yale University. Válečná léta strávená ve Spojených státech se nesou ve znamení usilovné propagační činnosti. Po dlouhé době se opět může věnovat vědecké tvorbě. Výsledkem bádání

---

⁴ HRDLIČKA, Jaroslav. *Vlastimil Kybal a Univerzita Karlova*. 1. vydání. Brno, 1997, s. 65
Koncem roku 1926 ministr zahraničních věcí Edvard Beneš opět nabídl Kybalovi místo velvyslance v Itálii. Kybal se znovu na Apeninský poloostrov vrátit nechtěl a požádal o legaci ve Washingtonu, nebo Madridu.

a celoživotních úvah jsou studie a články o významných postavách české historie, politické texty věnované dějinám USA či soudobým politickým problémům. K jejich vydání však leckdy nedošlo. Také je nutné připomenout díla napsaná ještě ve dvacátých a třicátých letech, v nichž se pojí Kybalův zájem o románský svět s poznatky získanými právě pobytem v diplomatických službách, jmenovitě *O Španělsku: cestovní dojmy a úvahy*, *Velikáni španělských dějin* či *Jižní Amerika. Přehled hospodářský, obchodní a politický*.

Do rodné vlasti se Kybal již nikdy nevrátil. Po dlouhých letech strávených v zahraničí mu opětovnému shledání s rodinou, přáteli a kolegy zabránil neuspokojivý zdravotní stav manželky. S rodinou a přáteli zůstává v kontaktu, nicméně pozdější návrat byl vyloučen únorovým převratem.

Poslední léta strávil Kybal s ženou na Floridě. Zde sepsal i své poslední dílo o sv. Anežce České nesoucí název *Sv. Anežka Česká – Historický obraz ze 13. století*. Ve Washingtonu dne 2. ledna 1958 ve věku nedožitých 78 let umírá. Ana Saenz-Kybalová jej následuje o několik let později.

Trvalo téměř 40 let, než byly převezeny ostatky Vlastimila Kybala do vlasti a uloženy v rodinné hrobce. V roce 1997 tak učinil syn Dalimil. V historikově a diplomatově rodném kraji spolu s ním spočinula i jeho manželka Ana.

2. Ustanovení diktatury a její první roky

2.1 Předpoklady k diktatuře

Jak již bylo napsáno, tato práce zahrnuje komparaci názorů především mezi diplomatem a historiky (ale samozřejmě, taktéž v druhé řadě, mezi historiky samými), konfrontaci jejich úvah a postřehů k událostem ve Španělsku v letech 1927–1930.

Pro návaznost je však třeba pozastavit se rámcově nad událostmi, které předcházely těmto zmiňovaným rokům a které jistým způsobem pomáhají objasnit problematiku, jíž se budu zabývat podrobněji níže, událostem v posledním období diktatury.

Pro následující oddíly této kapitoly, bude-li nutné uvést konkrétních poznatků, použiji citace především z prací Javierera Tusella, v menší míře pak Tuñóna de Lary, Concepción Marcosové, Geralda Brenana, aj. Umožní-li povaha a doba vzniku popisovaných jevů komparaci, ačkoliv to není cílem této kapitoly, zařadím též postřehy Vlastimila Kybala.

Proč došlo k diktatuře? Jak bývají ve španělské historiografii vysvětlovány příčiny protivládní vzpoury, ono klasické „*pronunciamento*“, které vedlo 13. září 1923 k převzetí moci Primo de Rivery?

Tuñón de Lara nachází hned několik předpokladů, jež měly rozhodující podíl na nekrvavém puči. Podle historika je třeba mít na zřeteli konjunkturální a strukturální faktory směřující vývoj k převratu. Pro jejich objasnění v následujících odstavcích uvádím interpretaci Tuñóna de Lary.⁵

K událostem krátkodobého charakteru historik přiřadil tři důležité události. Za prvé, v souvislosti s neutěšenou koloniální situací je to katastrofa u Annualu (1921), porážka vojenské expedice v Maroku, kterou utrpěla španělská výprava při snaze pacifikovat marocké povstalce.

Za druhé, problém týkající se vnitropolitických a sociálních poměrů. Jednalo se o obavu před možným revolučním hnutím, především pak před marxisticky laděným hnutím dělnickým, o jehož síle však Tuñón de Lara vyjádřil pochybnosti.

Nabízí se i třetí faktor, Mussoliniho pochod na Řím a jeho následné převzetí moci, kdy tento počín, radikálně řešit nahromaděné problémy, mohl inspirovat konspirátory. Nicméně

---

⁵ TUÑÓN DE LARA, Manuel. *Poder y sociedad en España, 1900-1931*. Madrid, 1992, s. 287-288.

podle autora tato značně spekulativní úvaha, ob stojí jedině ve spojení se dvěma výše uvedenými body.

Strukturální problémy by se daly charakterizovat jako neschopnost představitelů země řešit dlouhodobě nakumulované nesnáze v zemi.

Za prvé, za zřejmě nejzávažnější faktor lze považovat diskreditaci samotného politického systému, na němž stát fungoval – parlamentní monarchie vytvořená Cánovasem⁶ v době restaurace bourbonské monarchie (1874) – rok od roku pozbývala legitimitu a zastupitelská demokracie pod tíhou politického klientelismu se přeměnila jen ve formální označení, které ztratilo svůj skutečný význam.

Bod druhý je taktéž spjat s politickým systémem, kdy vládnoucí kruhy mající ekonomickou moc, ale i zároveň politickou (čili stará velkostatkářská oligarchie), neposkytly dostatek prostoru pro realizaci vlastních ambicí a aspirací deroucí se průmyslové buržoazii, ačkoliv ta dosáhla v souvislosti s průmyslovým rozkvětem let dvacátých enormního vzestupu.

Všeobecně se dá říci, že odrazem politické krize, kdy na základě existujícího systému, jak liberálové, tak konzervativci, nebyli schopni realizovat hlubší politické reformy, byla neutěšená sociální situace, jež se projevovala vlnami násilí; nejvypjatějším místem pak bezesporu byla meziválečná Barcelona, kde po dělnické stávce z roku 1919 ozbrojené střety eskalovaly v téměř regulérní válku mezi anarchisty a zabijáky najímanými zaměstnavateli.

2.2 Diktátor a převrat

13. září 1923 padla konstituční monarchie, vojenský puč tak typický pro španělské dějiny znamenal nastolení diktatury. Jejím strůjcem byl generální kapitán Miguel Primo de Rivera y Orbaneja, vojenský guvernér Barcelony, druhý markýz z Estelly.

Primo de Rivera se narodil 8. ledna 1870 v Jerez de la Frontera. Pocházel z významné aristokratické rodiny s hlubokou vojenskou a politickou tradicí. Jeho strýc Fernando bojoval ve třetí karlistické válce, stal se guvernérem Filipín a několikrát vedl rezort ministra války; dědeček José Primo de Rivera bojoval ve válce za nezávislost proti Napoleonově okupaci a taktéž působil v politice zastávaje ministerskou funkci. Také potomci diktátora dosáhli věhlasu, nejvíce pak je připomínán syn José Antonio, právník, politik a zakladatel Falangy.

---

⁶ Antonio Cánovas del Castillo (1828-1897) byl významný španělský historik a politik, dlouholetý předseda konzervativní strany. Významnou měrou dopomohl k opětovnému ustanovení španělského království a restaurování bourbonské monarchie v osobě Alfonse XII. V politice se zasadil o zavedení bipartismu. Zavražděn v Baskicku.

Primo de Rivera po absolvování vojenské akademie a po krátké službě na Kubě a Filipínách je povolán do severní Afriky hájit zájmy Koruny. Celá jeho vojenská kariéra je pak spjata s koloniálními válkami v Maroku. Zde získává věhlas a rychle postupuje v hodnostech. V roce 1915 se vrací do Španělska coby vojenský guvernér Cádizu. Ještě dvakrát změní působiště (Madrid, Valencia), aby byl nakonec jmenován generálním kapitánem Barcelony (1922).

Státní převrat Primo de Rivera uskutečňuje za podpory několika generálů,⁷ puč se obejde bez krveprolití a také bez odporu.

Král bez delšího váhání jmenuje Primo de Riveru ministerským předsedou. Do konce roku 1923 diktátor učiní několik opatření, jimiž si definitivně získá moc, když ničí parlamentní systém: rozpouští vládu, senát a poslaneckou sněmovnu, na komunální úrovni pak městská zastupitelstva. Na uvolněná místa dosazuje kolegy z armády. V čele státu pak po boku krále stojí nově složené Vojenské Direktorium (Directorio Militar), do jehož čela Alfons XIII. jmenuje Primo de Riveru.

Ve španělské historiografii se taktéž často zmiňuje ohlas politické scény a veřejnosti na nenadálý státní převrat. Všeobecně by se reakce mohla charakterizovat od netečnosti, taktického vyčkávání až k nadšení. Jak již bylo uvedeno, nikdo otevřeně nevystoupil na obranu parlamentní monarchie. Poslední regulérně vládnoucí kabinet liberální strany v čele s Garcíem Prietou se nezmohl na jakýkoliv odpor či protest, překvapí i relativní apatie dělnictva. Podporu diktátor našel především v armádě, církvi a pravicově smýšlejících Španělech. O to více pak neočekávaně působí vůle některých „starých“ politiků spolupracovat s režimem. Kladného přijetí se dostalo Primo de Riverovi ze strany některých intelektuálů, jako například od filozofa Ortegy y Gasset, pro nějž byl diktátor garancí člověka, jenž dokáže skoncovat s nešvarem politického klientelismu a pozvedne zemi.⁸ O postoji nových stran, jako například španělských socialistů, bude napsáno na jiném místě.

Ještě jednou bych se rád vrátil k postavě krále a k otázce jeho účasti na vojenském komplotu. V současné době se zastávají dva krajně odlišné názory, které shrnula Concepción Marcosová. Alfonsi XIII. se klade za vinu jeho podpora diktátorovi respektive, že se sám

---

⁷ Mezi generály konspirátory patřil také tehdejší vojenský guvernér Zaragozy, José Sanjurjo (1872-1936). V průběhu diktatury zastával funkci generálního ředitele Guardia Civil (španělské četnictvo). Po pádu diktatury ze své pozice neposkytl ozbrojenou pomoc králi. Důležitou roli sehrál v době druhé španělské republiky, kdy se stal jedním z představitelů opozice vůči republice a stál v čele vojenského puče (1936). Zemřel na následky letecké nehody bezprostředně po vypuknutí občanské války.

⁸ BOANZA, José A. *Antonio Primo de Rivera: razón y mito del fascismo español*. Madrid, c2003, s. 21-22. Boanza uvádí reakci Ortegy y Gasset prostřednictvím deníku „El Sol“, jehož byl redaktorem: „*Jestliže se vojenské hnutí chtělo identifikovat s názorem veřejnosti a být zcela lidové, je spravedlivé říci, že toho plně dosáhlo.*“

osobně podílel na vojenském převratu. Druhý názor nepočítá s královou účastí, ba dokonce, že o chystaném spiknutí neměl informace.⁹

2.3 Charakteristika diktatury

V historiografii se často diktátorovi připisuje označení „*cirujano de hierro*“ čili „železný chirurg“. ¹⁰ Označení není nahodilé a do jisté míry vystihuje charakter a tíhu reorganizačních záměrů Primo de Rivery. Diktátor chtěl skoncovat s parlamentním systémem Cánovasovy restaurované monarchie, jenž považoval za příčinu neúspěchu a celé řady neustálých politických, sociálních a ekonomických problémů. Pravděpodobně právě ona víra v možnost „regenerace“ a „revitalizace“ politické situace, která měla být klíčem k dalším nápravám společnosti, přiměla řadu politiků včetně krále a značnou část společnosti k nadšenému přijetí diktatury zvláště pak, když diktátor nebyl kompromitován s politickou scénou, čili že se nikdy předtím osobně nepodílel na činnosti Cánovasovy monarchie.

Nepřekvapí proto, že první opatření, které diktátor učinil, bylo namířeno proti rozsáhlé síti „*caciques*“ čili regionálních nebo lokálních vládců, obvykle příslušníků zemědělské oligarchie, přímých činitelů politického klientelismu. Jejich perzekuce však nedosáhla žádoucího účinku. Naopak jak poznamenává Tusell, nakonec to byli režimem dosazení příslušníci armády, kteří znovu vytvářeli klientelistickou síť ne nepodobnou té předešlé, s tím rozdílem, že nyní již nebyly příhodné podmínky pro kritiku ze strany odpůrců.¹¹

Sám diktátor prohlašoval tehdejší režim za dočasný, měl být přechodným obdobím na cestě za nápravou, „ozdravit“ zkorumpovaný politický život a „ukovat muže, kteří by v budoucnu řídili zemi“.¹²

---

⁹ CARAS SOTO, Pedro, et. al. La dictadura de Primo de Rivera. In *Historia de España: Alfonso XIII y la segunda república (1898-1936)*. Vol. 12. Madrid, 1991. Las responsabilidades, s. 66.

¹⁰ COSTA, Joaquín. *Oligarquía y caciquismo, colectivismo agrario y otros escritos*. 3^{era} edición. Madrid, 1973, s. 13.

Toto přízvisko, jak uvádí v předmluvě R. P. de la Dehesa k výše uvedené knize, se váže k autorovi předchozí knihy, právníku, národohospodáři a politikovi Joaquínu Costovi (1846-1911), jenž vystupoval jako velký kritik parlamentního systému respektive politického klientelismu. Předpokládá se, že se diktátor v základní linii inspiroval Costovou doktrínou. Rozdíl mezi nimi však spočívá v tom, že Costa na rozdíl od Primo de Rivery chtěl těchto změn dosáhnout přirozenou legální demokratickou cestou.

¹¹ MARTÍN, José-Luis – MARTÍNEZ SHAW, Carlos – TUSELL, Javier. La dictadura de Primo de Rivera. In *Historia de España*. Madrid, 1998. La dictadura regeneracionista, s. 597-598.

¹² CARASA SOTO, P., et. al. *Alfonso XIII y la segunda república*, s. 67.

Z manifestu Primo de Rivery, 13. září 1923: „*Naším záměrem je vytvoření přechodného období, jakési krátké vsuvky na cestě za konstitučním Španělskem. Abychom toho dosáhli (znovu ustanovení konstitučního Španělska), nabízíme vám země muže nezatížené chybami, které právě připisujeme politickým organizacím. Tyto muže, tak*

Záměrem diktatury byla tedy již zmiňovaná „regenerace“ spočívající v touze po modernizaci země, čemuž by právě měla pomoci orientace na národní hospodářství a státní intervencionismus. K této praxi bude napsáno více v kapitole o hospodářských aspektech diktatury, kde již zapojím Kybalovy poznatky a pokusím se o komparaci. V politické rovině Primo de Rivera prosazoval myšlenku slovy historika Tusella „*obnovy autentického liberálního systému prostřednictvím dočasné diktatury*“.¹³

V literatuře je často zmiňována diktátorova apolitičnost. Také o ní píše Kybal, když se diktátor nechal slyšet, že „*tento vladař politiku absolutně ztrácuje, domnívá se, že španělský lid 'potřebuje spíše škol, mostů, regulaci řek, než politických koncesí', a že místo politiky stačí veřejný pořádek a osobní bezpečnost*“.¹⁴ Diktátorův odpor bezesporu vyvolala právě dlouholetá praxe předchozího politického systému. Přesto všechno paradoxně byl to Primo de Rivera, který stál u zrodu strany Vlastenecká Unie (Unión Patriótica). Tato organizace založená na jaře roku 1924 se stala oficiální politickou stranou diktátorského Španělska. V Manifestu Vlastenecké Unie (Manifesto de la Unión Patriótica) z 13. března Primo de Rivera prohlásil, že se nejedná o stranu, jež by tíhla k pravici nebo levici a že je, jak uvádí následující poněkud vágní tvrzení, asociací „*jež sdružuje všechny muže dobré vůle, aniž by je žádal, aby se vzdali své ideologie a tázal se na jejich původní společenskou příslušnost*“.¹⁵

Vlastenecká Unie (dále jen VU) nikdy nedosáhla významu, který se mu snažil Primo de Rivera připisovat. Jak uvádí Tusell, nikdy nedosáhla autentického ideového a mocenského monopolu jediné oficiální státostrany už jen proto, že během diktatury stále existovaly politické partaje, které byly víceméně tolerované. VU plnila leda tak funkci doprovodu diktátorových veřejných manifestací, místo aby řádně disciplinovala masy.¹⁶

Diktátorský režim Primo de Rivery pod heslem „vlast, víra a monarchie“ (Patria, Religión y Monarquía)¹⁷ nacházel oporu především v armádě a církvi čili v tradičních konzervativních vrstvách společnosti, které byly zároveň záštitou celé monarchie, a kromě toho měl na své straně také krále. Alespoň tato situace zůstávala neměnná v prvních letech diktatury, v pozdější fázi to byla armáda, jež opustila diktátora.

---

rychle jak jen je to možné, ve snaze dosáhnout obnovy země, můžeme nabídnout Vaši výsosti, aby brzy zavedla normální politické poměry.“

¹³ MARTÍN, J. L. – MARTÍNEZ SHAW, C. – TUSELL, J. *Historia de España*, s. 596.

¹⁴ KYBAL, Vlastimil. *Zprávy politické*. II/1928, č. 56, archiv MZV ČR.

¹⁵ TUÑÓN DE LARA, M. *Poder y sociedad*, s. 312.

„*Uplatnění (ve Vlastenecké Unii) mají ty osoby, které nikdy nepůsobily v politice, a ty osoby (politici dobré vůle), jež ztratily iluze a (již dříve) ji opustily.*“

¹⁶ MARTÍN, J. L. – MARTÍNEZ SHAW, C. – TUSELL, J. *Historia de España*, s. 599.

¹⁷ Tato devíza nápadně připomíná heslo jiného staršího konzervativního monarchistického proudu španělských dějin – karlismus (Bůh, vlast a král / Dios, Patria y Rey).

Jako u každé diktatury je třeba se pozastavit nad otázkou cenzury. Primo de Rivera od počátku počítal s cenzurou, nicméně v prvních letech režimu, v souvislosti se všeobecně kladným přijetím diktatury, nebylo třeba zasahovat ve smyslu škrtat. To ovšem neznamená, že by se neobjevovaly propagační články tzv. „oficiální zprávy“ v těch novinách, které se vyznačovaly obzvláště loajálním přístupem k režimu. Za tímto účelem například vznikl vládní deník *La Nación*. Poslední roky, v době silícího odporu, již ovšem situace vynucovala provádět cenzurní opatření, o čemž se lze přesvědčit v jedné z diplomatových politických zpráv.¹⁸

Dále bych se ještě rád pozastavil nad otázkou příbuznosti režimu Primo de Rivery s fašismem. Podle Tuñóna de Lary režim nebyl přímo fašistický, ale obsahoval v sobě zárodky fašismu.¹⁹ Právě zavádění korporací, vytvoření paritních výborů a nakonec v roce 1926 založení Národní korporace práce poukazují více než na fašismus na určité společné nebo podobné rysy, jež pojí diktaturu s autoritativními korporativními režimy typickými pro dvacátá léta dvacátého století.

Dokonce, jak uvádí María González Calbetová, VU v době svého utváření pohltila hnutí tzv. *Federación Cívico-Somatenista* (původně *Partido Trazista*), jež podporovalo státní převrat a deklarovalo fašismus jako svoji doktrínu. Nicméně lze říci, byla-li kdy nějaká blízkost fašismu k nově vznikajícímu režimu ve Španělsku, skončila absorbováním *Federación Cívico-Somatenista* do diktátorovy státostrany.²⁰

Také Kybal v jedné ze svých zpráv, v souvislosti se sociální politikou, velice podrobně informuje o formování korporativního režimu.²¹

Vztah režimu k citlivé otázce španělského regionalismu vyzněl negativně pro zastánce autonomních snah. Ačkoliv v případě katalánského nacionalismu jeho představitelé doufali, že změna vlády bude i změnou postoje chápání regionálních zájmů Katalánska. Jestliže tyto představy Primo de Rivera vzbudil v katalánských nacionalistech, o to větší zklamání jim přichystal svým tvrdým centralistickým postojem. Navíc jako důkaz protinacionálních nálad představitelů režimu plně poslouží diktátorovo rozhodnutí zakázání katalánštiny v úředních

---

¹⁸ KYBAL, Vlastimil. *Zprávy politické*. II/1928, č. 56, archiv MZV ČR.

V tomto případě stojí za zmínku pozoruhodný čin, o kterém diplomat píše v souvislosti s cenzurou. Když nejmenované noviny vznesly dotaz směrem k diktátorovi, může-li režim ušetřit deniky nutnosti uvádět všechny zprávy úředního charakteru, diktátor přání odmítl, nicméně deníkům poslal, slovy Vlastimila Kybala, „neobyčejně zdvořilý list, jež jim osobně adresoval,“ s vysvětlením, proč nemůže jejich žádost splnit.

¹⁹ TUÑÓN DE LARA, M. *Poder y sociedad*, s. 353.

De Lara řadí vznik stran, jejichž doktrína je fašistická, až do třicátých let. Např.: *Partido Nacionalista Español* (1931) v čele José María Albiñana nebo sdružení *La Conquista del Estado* vedené Ramírou L. Ramosem.

²⁰ GONZÁLEZ CALBET, María Teresa. *La Dictadura de Primo de Rivera: el Directorio Militar*. Madrid, 1987, s. 130-131.

²¹ KYBAL, Vlastimil. *Zprávy politické*. II/1928, č. 56, archiv MZV ČR.

dokumentech.²² A nejen to, Brennan ještě uvádí podvod, kterého se dopustil Primo de Rivera na katalánských nacionalistech. Významná regionální strana Lliga Regionalista a autonomní výbor (majíce do té doby relativní pravomoc), tzv. Mancomunidad de Cataluña (Mancomunitat de Catalunya) nabídly pomoc a podporu Primo de Rivera při jeho aspiraci dosáhnout vojenského převratu, výměnou za slib, že udělí Katalánsku autonomii. Jakmile diktátor získal moc, provedl řadu restriktivních opatření proti svým „katalánským spojencům“, které vyvrcholily rozpuštěním Mancomunidad (1925).²³

Srovnání ke španělskému regionalismu nalezneme v jedné z prvních Kybalových zpráv, když informuje o potlačování národních menšin diktaturou.²⁴

2.4 Proměny režimu

Přijetí diktatury uklidnilo politickou a sociální situaci v prvních letech režimu, ale nestalo se tak samovolným způsobem čili nikoliv pouze jejím nastolením. Až do roku 1925 diktatura dosáhla významných úspěchů, onoho regeneračního charakteru, který se zmiňuje v historiografii.

Zdálo se, že situace kolem marockých povstalců vedených Abd-el-Krimem se jevila jako neřešitelná. Od propuknutí války v roce 1911 zatěžovala finanční rozpočet a protahovala se řadu let. Navíc v obecném povědomí zůstala tragická likvidace španělské expedice u Annualu (1921). Karta se začala obracet ve prospěch Španělska právě v době diktátorova vedení, o čemž svědčí úspěšné vylovení v Alhucemas (podzim 1925). Od té doby Španělé ve spolupráci s Francouzi postupovali vpřed a řífskému povstalcí Abd-el-Krimovi nezbylo, než ustupovat až do konečné porážky (1927).

Nebyly to pouze vojenské úspěchy, ale také celkový hospodářský vzestup, který si Vojenské Direktorium předsevzalo jako jeden z cílů. V praxi se naplnily diktátorovy sliby; v důsledku rozsáhlých veřejných zakázek iniciovaných státem se nebývalou měrou rozšířila silniční síť, stoupl význam průmyslu v celkové hospodářské produkci země, klesala

---

²² MARTÍN, J. L. – MARTÍNEZ SHAW, C. – TUSELL, J. *Historia de España*, s. 600.

Ačkoliv byl v roce 1925 vypracován Provinční statut (Estatuto provincial), ukázalo se, že toto nové nařízení nakonec naopak omezovalo autonomní pravomoc Katalánska.

²³ BRENNAN, Gerald. *The spanish labyrinth: an Account of the Social and Political Background of the Civil War*. 7th edition. Cambridge, 1969, s. 83.

²⁴ KYBAL, Vlastimil. *Zprávy politické*. II/1928, č. 12, archiv MZV ČR.

V jednom z projevů, Primo de Rivera odmítl problém regionalismu, když přirovnal činnost národních menšin ke komedii, „*kterou provozují někteří intelektuálové vzdálení skutečného života. Není tudíž ani problému katalánského nebo jiného, poněvadž na rozdíl od menšin středoevropských všichni jsou Španělé a jako takoví žijí společný život po pět století.*“

nezaměstnanost, růstu dosáhl turismus, v Barceloně a Seville se otevřely nákladné výstavy, kde se demonstroval technologický a industriální vzestup. O podrobnostech hospodářské situace v království bude napsáno více ve čtvrté kapitole, kde již bude možné zapojit a komparovat poznatky Vlastimila Kybala.

Rok 1925 znamená proměnu vedení diktatury. Vojenské direktorium ustanovené Primo de Riverou po převzetí moci, sestávající z předních generálů, bylo na příkaz diktátora nahrazeno Civilním Direktoriem (Directorio Civil). Podle Brenana se jednalo v podstatě jen o nevýznamné gesto, neboť ve skutečnosti nedošlo k žádné proměně způsobu vládnutí, ale pouze k formální úpravě přejmenováním.²⁵

V historiografii je jmenování Civilního Direktoría vnímáno jako jeden z prvních pokusů k ústavnímu návratu, respektive podle diktátorových představ, kdy on sám režim definoval jako přechodné období na cestě k vytvoření skutečného liberalismu, takového, který by se vyvaroval chyb Cánovasovy parlamentní monarchie. Druhý krok představoval sestavení Národního Shromáždění (Asamblea Nacional Consultiva), jehož úkolem mělo být vypracování nové ústavy.

Spolu s těmito dvěma událostmi se začala v důsledku rostoucích tenzí ve společnosti konstruovat opozice a to na několika frontách. Rok 1925 tedy znamenal absolutní vrchol moci Primo de Rivery. Následující léta přinesou diktátorovi postupný úpadek, vyjádřený rezistencí širokých vrstev obyvatelstva (především armáda, politikové Cánovasovy parlamentní monarchie a studentstvo) a ekonomickou stagnací zvýrazněnou Velkou hospodářskou krizí.

---

²⁵ BRENAN, G. *The spanish labyrinth*, s. 81.

3. Politické strany během diktatury

3.1 Vlastenecká Unie

V následujícím oddílu se budu věnovat politickým stranám čili otázce legality/ilegality politických stran a především pak režimní straně VU (Unión Patriótica).

O VU jsem psal v souvislosti s charakteristikou režimu v předešlé kapitole. Kybal při nástupu do úřadu, ve vřbec první politické zprávě, kterou zasílá na ministerstvo, definuje VU jako „*kompaktní, zdravou, aktivní a bdělou masu obyvatelstva, bez jiných politickostranických ambicí a cílů nežli dobro vlasti.*“²⁶

Kybalova formulace je obdobou názorů již výše uvedených ve třetí kapitole. Diktátor nestál o vytvoření partaje, jež by kopírovala liberální či konzervativní stranu Cánovasovy monarchie. Tento model podle něj nepřinášel zemi užitek. Proto Primo de Rivera přistoupil k ustanovení státostrany, jež by sdružovala muže se skutečným záměrem vymanit zemi ze sociálních tenzí a ekonomických problémů.

O čem se nedočteme v Kybalově zprávě, je politický klientelismus jako jeden z hlavních strůjců neúspěchu Cánovasovy monarchie, proti kterému Primo de Rivera bojoval, aby jej poté paradoxně aplikoval ve VU, jak uvádí de Lara.²⁷

Zatímco o postavení VU k režimu není pochyb, pozice ostatních stran vůči diktatuře je předmětem rozporů. V historiografii je možné setkat se s prohlášením, že diktatura zakázala politické strany.²⁸ Domnívám se, že se jedná o nepřesnou formulaci zkratkovitého charakteru ve snaze zobecnit tuto problematiku. Pro srovnání předkládám pohled Kybala a M. G. Calbetové.

Nikde v Kybalových zprávách nelze číst, že by diktatura zakázala politické strany, ani dokonce konzervativní či liberální, k nimž především Primo de Rivera choval averzi; strany, jež se aktivně účastnily na zkorumpovaném politickém systému Cánovasovy monarchie. O tomto tvrzení svědčí Kybalův postřeh, že převrat ze 13. září 1923 znamenal pro politické

---

²⁶ KYBAL, Vlastimil. *Zprávy politické*. II/1927, č. 23, archiv MZV ČR.

²⁷ TUÑÓN DE LARA, M. *Poder y sociedad*, s. 315.

²⁸ MAURA, Miguel. *Así cayó Alfonso XIII...* 5^a edición. Barcelona, 1968, s. 15.

Maurovo tvrzení je příkladem krajně extrémního názoru: „*Všechny ostatní strany byly odstraněny a postaveny mimo zákon.*“

strany odejmutí jejich poslání zastupovat lid a podílet se na správě země. Tím jim bylo diktátorem zamezeno přímé účasti ve vládě.²⁹

Jak uvádí María González Calbet, diktatura nikdy oficiálně nezakázala stranický systém, ale tím, že zlikvidovala klientelistickou síť liberální a konzervativní strany, zničila složitě rozvětvené pyramidovité uspořádání, které navíc bez existence centrální moci nemohlo zastřešit celou politickou organizaci.³⁰

Kybal i Calbetová se v této otázce shodují. Je třeba však poznamenat, že ačkoliv nebyly strany zakázány, nemožnost rozhodovat o dění v zemi pro ně de facto znamenalo, že ztratily smysl své existence.

3.2 Otázka spolupráce PSOE a UGT s diktaturou

Velmi důležitou se jeví také otázka spolupráce Partido Socialista Obrero Español (dále PSOE) a její odborové frakce Unión General de Trabajadores (dále UGT) s diktaturou. Především má tato problematika dopad na další vývoj událostí ve Španělsku, kdy socialistům nebylo umožněno vstoupit do jednání při přípravě druhé španělské republiky. Vztah socialistické strany k režimu samozřejmě nemůžeme z diplomatovy pozice detailně sledovat od uchopení moci Primo de Rivery v září 1923, ale teprve až od přelomu let 1927/1928, kdy byl Kybal jmenován velvyslancem v Madridu. I tak lze během zbývajících dvou let poukázat na určitý vývoj postoje španělských socialistů k režimu, srovnávat diplomatovy postřehy s jinými španělskými historiky a dojít k nikoliv vždy zcela shodným závěrům.

Po státním převratu podle Kybala socialistická strana na rozdíl od ostatních stran jako jediná neztratila své postavení. Opět je třeba právě v této souvislosti připomenout liberální a konzervativní stranu, jež byly zdiskreditovány politickým klientelismem v době existence konstituční monarchie v letech 1876-1923. Tyto strany nemají oporu v masách, kterou právě naopak socialistická strana nepostrádá. Kybal je přesvědčen o vzájemné spolupráci PSOE s diktaturou, neboť členové socialistické strany nechybějí v administrativních strukturách. Zasedají ve státní radě, v městských radách či v lokálních paritních výborech. Kybal

---

²⁹ KYBAL, Vlastimil. *Zprávy politické*. II/1928, č. 12, archiv MZV ČR.

Primo de Rivera jim ponechal jen „jejich přesvědčení a ideály, které ovšem nestačí apolitickým činům mass (sic) politicky neuvědomělých a neorganizovaných.“

³⁰ GONZÁLEZ CALBET, M. T. *La Dictadura*, s. 251.

upozorňuje taktéž na odklon španělského socialismu od radikalismu, na nějž PSOE orientoval duchovní otec a zakladatel strany Pablo Iglesias.³¹

Javier Tusell, jenž upozorňuje na regenerační snahu diktatury, vidí spolupráci mezi PSOE a režimem zejména právě díky neúčasti socialistické strany ve vládách Cánovasovy restaurované monarchie, což ji zaručuje bezúhonnost. Touto spoluprací, vyzdvihovanou pomocí propagandy, by se dokonce mohlo dosáhnout možnosti „střídání UP a PSOE“, paradoxně, tak jako během let předešlého režimu kritizovaného diktaturou. Tusell však ještě dodává, že tato spolupráce neznamena neexistenci opozice vůči diktatuře uvnitř socialistické strany³², o níž bude ještě napsáno dále.

Galán poukazuje více na diktátorovu potřebu začlenit do režimu organizovanou socialistickou stranu opírající se o silné zázemí odborové centrály UGT z hlediska posílení režimu. Byl to strach z dělnické třídy, který vedl Primo de Riveru k její neutralizaci, a tudíž k hledání společného konsenzu se socialisty, kteří zastupovali dělnictvo.³³

Dokladem o snaze podmanit si dělnickou třídu je svolání Directoria Militar (Vojenského Direktoría) určené právě dělnictvu, ve kterém představitelé režimu apelují na patriotismus, pracovitost a jednotu, jež povedou k překonání chyb starého režimu politických stran.³⁴

Již výše uvedený Kybalův názor, čili odklon od marxistického pojetí socialismu, sdílí taktéž Galán. Španělští socialisté jsou podle jeho mínění prosti jakýchkoliv revolučních úvah, jimiž by dosáhli hlubokých sociálních změn. Zároveň jsou nejen ochotni spolupracovat s buržoazií, nýbrž také s takovými reakcionářskými silami, jako jsou militaristické kruhy, velkostatkáři či finanční oligarchie.³⁵

Tuñón de Lara sdílí v základě obdobný názor jako Kybal. Socialistická strana neodporovala diktatuře a to i přesto, že diktatura zrušila Institut pro sociální reformy (Institut de Reformas Sociales) a nahradila jej vlastním orgánem, do kterého socialisté ochotně vysílali své zástupce.³⁶

Dalo by se hovořit o spolupráci založené na rozumné úvaze, o spolupráci bez podvratného úmyslu ze strany PSOE. De Lara to vyjádřil tak, že socialisté byli

³¹ KYBAL, Vlastimil. *Zprávy politické*. II/1928, č. 56, archiv MZV ČR.

³² MARTÍN, J. L. – MARTÍNEZ SHAW, C. – TUSELL, J. *Historia de España*, s. 606.

³³ GALÁN, José María. *Caída de la monarquía borbónica de Alfonso XIII 1917/31*. La Habana, 1980, s. 230.

³⁴ MAURA GAMAZO, Gabriel. *Al servicio de la historia, bosquejos históricos de la dictadura*. Madrid, 1930, s. 68.

„Čili můžeme říci, že základem je obnova, kterou jsme společně započali, lid a armáda, bez toho aniž bychom překonali výraznější odpor. A to jedině když jsme jednotní, jako nyní, kdy jsou politické organizace znechucené předchozím děním.“

³⁵ GALÁN, J. M. *Caída de la monarquía*, s. 232.

³⁶ TUÑÓN DE LARA, Manuel. *Historia y realidad de poder: el poder y las "élites" en el primer tercio de la España del siglo 20*. 4^a edición. Madrid, 1975, s. 129.

přesvědčení ve vlastní neschopnosti zvítězit nad mocí diktatury, proto pro ně bylo výhodnější spolupracovat s ní, získat si vhodné postavení a uchovat si organizační strukturu strany.³⁷

Z Kybalových řádků daleko více vyplývá vypočítavost a oportunistus socialistů. Vyjádřil tuto úvahu skrze tehdejšího předsedu strany Juliána Besteira, jenž se nechal slyšet, že socialisté musí mít své zástupce v paritních výborech, v opačném případě by tyto místa obsadili zástupci jiných stran, tedy protivníci PSOE.³⁸

Podle Teresy G. Calbetové bylo zájmem Primo de Rivera vytvořit v zemi systém dvou stran, přičemž tyto dvě strany, režimní VU a PSOE (a s ní vlastně i UGT), si měly rozdělit funkce. Podle tohoto dělení měla Vlastenecká Unie ovládat politické dění v zemi a PSOE–UGT sociální sféru.³⁹ Toto tvrzení by korespondovalo spíše Galánově úvaze o diktátorově potřebě začlenit socialisty do režimu.

Jak již bylo řečeno během posledních dvou let režimu lze zaznamenat jisté vření uvnitř PSOE. Pro Vlastimila Kybala loajálnost socialistů vůči diktatuře byla podlomena projektem nové ústavy. Kybal nepřímou cituje prohlášení ze 13. srpna 1929, kdy se socialisté postavili „...proti monarchii, proti diktatuře a proti nové ústavě, kterou se má jen utvrdit nezodpovědný absolutismus a jeho oligarchističtí spojenci, církve, šlechta, vojsko, buržoazie a kapitalismus.“⁴⁰

Lze říci, že uvedený manifest otevřeně napadá diktaturu, ale i monarchii. Kybal však v následujících odstavcích důkladněji objasňuje situaci kolem tohoto prohlášení. To bylo sice přijato drtivou většinou hlasů, ale nehlasoval pro něj například předseda strany Besteiro. A opět Kybal poukazuje na přítomnost mnoha socialistů ve státní radě, jak tomu bylo například u významného člena PSOE Larga Caballera. Jinými slovy řečeno, i přes nepopíratelnou spolupráci PSOE s režimem existuje zde určitá ambivalence v jednání socialistické strany, která právě vyvrcholila a byla otevřeně deklarována reakcí na novou ústavu.⁴¹

Pierre Malebre jde ještě dále, když uvádí, že již debata ohledně charakteru Národního Shromáždění byla katalyzátorem rostoucích neshod uvnitř PSOE. V roce 1929 se Besteirova prorežimní politika stala minoritní a došlo k obratu: nyní socialisté apelují ve prospěch demokracie a republiky.⁴²

---

³⁷ TUÑÓN DE LARA, M. *Historia y realidad de poder*, s. 130.

³⁸ KYBAL, Vlastimil. *Zprávy politické*. II/1928, č. 56, archiv MZV ČR.

³⁹ GONZÁLEZ CALBET, M. T. *La Dictadura*, s. 256.

⁴⁰ KYBAL, Vlastimil. *Zprávy politické*. II/1929, č. 47, archiv MZV ČR.

⁴¹ Tamtéž, č. 47.

⁴² TUÑÓN DE LARA, Manuel, et al. *Historia de España: la Crisis del Estado: Dictadura, República, Guerra (1923–1939)*. 1^a edición. Vol. 9. Barcelona, 1981, s. 86.

Jak tedy charakterizovat postoj PSOE vůči režimu v době mezi ústavními diskuzemi a diktátorovým pádem? Jak daleko sahala v těchto letech loajalita a spolupráce PSOE s režimem? Nebo též socialisté se podíleli na ukončení diktatury?

Na poslední otázku odpovídá de Lara záporně. Podle jeho mínění socialisté ani UGT se nepodíleli na konspiracích proti diktatuře v letech 1926 a 1929. A podobně jako Malebre i on ovšem připomíná socialistickou ideovou proměnu v posledních letech diktatury (neuvádí však bližší datové určení). Většina původních režimních stoupců/kolaborantů učinila obrat. Následkem toho bylo rozhodnutí, které změnilo všechny původní vztahy socialistů s mocí, kterou představovala diktatura. PSOE odmítla tuto (režimní) legitimitu a otevřeně zvažovala získat moc.⁴³ Nicméně toto nové rozhodnutí vedoucí k odporu socialistů zůstalo jen v teoretické a ideové rovině, nikdy nedošlo k otevřenému vystoupení proti diktatuře. Je potřeba ovšem dodat, že zamítnutí diktatury a její legitimacy vedlo i k zamítnutí monarchistické legitimacy, jež od roku 1923 spolu nerušeně koexistovaly.⁴⁴

Ani Vlastimil Kybal ve svých periodických zprávách neuvádí pád PdR do souvislosti se socialisty. Budou to jiné politické strany a skupiny obyvatelstva, které se podílely na rozhodujícím komplotu proti diktátorovi. O samotném pádu však bude napsáno více v jiné kapitole.

I Galán uvádí, že k obratu smýšlení v socialistické straně docházelo po vytvoření NS (1927). Ačkoliv se v řadách socialistů nacházeli stoupcí opozice vůči diktatuře, i nadále se navenek strana ubírala cestou spolupráce s režimem. Přestože nakonec většinově zvítězil názor ideově protirežimní, což byl podle Galána (bez bližšího vysvětlení) jev čistě náhodný, PSOE zůstala věrná diktatuře i v době, kdy ve společnosti vzrůstala síla opozice a kdy diktátorovy dny u moci byly zjevně sečteny. Toto pouto s diktaturou, které podle Galána nikdy nebylo zpřetrháno, však nikterak neomezovalo PSOE sblížit se s ostatními stranami republikánského smýšlení.⁴⁵

Na závěr této problematiky bych shrnul získané poznatky a pokusil se o srovnání.

Všichni citovaní autoři, respektive jejich názory a postřehy, se shodují s Kybalovými zprávami, jedná-li se o posouzení účasti či neúčasti PSOE na rozhodujícím komplotu z konce roku 1929. Vyjadřují se tak přímo a nepřímo, že za *a*) socialisté nikdy otevřeně (ozbrojenou

---

⁴³ TUÑÓN DE LARA, M. *Historia y realidad de poder*, s. 130.

⁴⁴ Tamtéž, s. 130.

„Usilujeme o to, abychom dosáhli našich záměrů, jimiž je republikánský stát založený na principech svobody a demokracie, stát, kde můžeme plně dosáhnout politické moci, které odpovídá naše moc sociální. Chceme být rozhodující skupinou vedoucí národ, a proto potřebujeme politické podmínky, které by nám k tomu dopomohly demokratickou cestou, je-li to možné splnit toto historické poslání.“

⁴⁵ GALÁN, J. M. *Caída de la monarquía*, s. 332.

cestou) nevystoupili proti režimu Primo de Rivera (Tuñón de Lara), anebo za *b*) v této souvislosti vůbec nejmenují socialisty, a tudíž je neřadí do výčtu konspirátorů (Kybal, Malebre, Galán).

Co se týká doby vzestupu protirežimní opozice uvnitř strany, již nepanuje mezi diplomatem a ostatními historiky shoda. Pro Kybala je to návrh nové ústavy a rok 1929, pro Galána a Malebra již rok 1927 a okolnosti při konstituování NS.

Všichni se však opět shodují v tom, že i když existovala protirežimní opozice uvnitř PSOE, která se nakonec na „ideovém poli“ stala názorově většinovou, tato nová oficiální doktrína otevřeně nevystoupila proti diktatuře a součinnost PSOE s režimem přetrvala až do pádu diktatury.

Dodejme však, že určité specifikum v tomto směru představuje de Lara se svým konceptem moci. Upozorňuje, že nikdy předtím se PSOE neztotožnila s myšlenkou demokracie a republiky⁴⁶, k níž vzhlížela velká část strany. Tento zvrat nastal právě v posledních letech diktatury. Můžeme říci, že na základě mínění de Lary se jednání socialistů stávalo poněkud schizofrenní, když nevystoupili proti diktatuře a zároveň věřili idejím a principům, které se rozhodně neslučovaly s monarchistickou legitimitou a natož pak s legitimitou diktatury.

Na toto ambivalentní jednání Kybal v politických zprávách bedlivě upozorňuje, o čemž svědčí již výše uvedená citace číslo 41.

---

⁴⁶ TUÑÓN DE LARA, M. *Historia y realidad de poder*, s. 130-131.

4. K hospodářským aspektům diktatury

4.1 Překonání krize, hospodářský vzestup

Než bude možné srovnávat Kybalovy poznatky s názory historiků ohledně hospodářské situace během diktatury, je nutné se podívat na předpoklady, z nichž režim vycházel.

Bylo to především neblahé dědictví první třetiny 20. století respektive poválečného období (jež v důsledku mnoha okolností zanechalo Španělsku ekonomickou depresi). Španělsko se nacházelo v hospodářské krizi. Jakým způsobem a jak se ekonomika země podle diplomata a historiků nadále vyvíjela, bude cílem této kapitoly.

Podle Sáncheze Marroye se krizi po diktátorově nástupu podařilo překonat. Primo de Rivera byl přímo posedlý zamezit jejímu pokračování. Diktátor rozhodně nebyl znalý ekonomie, aby v tomto směru udílel pokyny a stál u přelomových rozhodnutí. Celkově lze říci podle Marroyova mínění, že však k převratné změně v hospodářské politice země nedošlo. Jednalo se de facto o naplnění kontinuity respektující dřívější období: zachování protekcionismu a intervencionismu, nyní ovšem umocněného o korporativismus. Navrhnutá ekonomická politika podle Marroye vycházela z jednoduchého voluntarismu v hospodářskou regeneraci. Aby došlo k eliminování zahraniční konkurence, režim zavedl tarifní protekcionismus a současně zvýšil celní poplatky. Když se ukázalo, že ani tato protekcionistická politika nebyla dostatečně vhodná na to, aby překonala krizi, diktatura přistoupila k přímé politice zvýšení národní produkce. To znamenalo provést rozsáhlý fiskální a úvěrový protekcionismus, klást důraz na striktní tarifní administrativu a podporu průmyslu.⁴⁷

Jak obdobně uvádí Galán, režim Primo de Rivery se snažil se vší silou implantovat do kapitalismu státní monopol.⁴⁸

Historikové se shodují a jejich ekonomické analýzy jim dávají za pravdu, že mezi léty 1924 až 1928 došlo především k vzrůstu mezd, k nebývalému posílení průmyslové výroby

---

⁴⁷ MARROYO, Fernando Sánchez. *La España del siglo XX: economía, demografía y sociedad*. Madrid, c2003, s. 59.

⁴⁸ GALÁN, J. M. *Caída de la monarquía*, s. 300.

Galán na rozdíl od Marroye poprvé přisuzuje počátky státního intervencionismu v dějinách Španělska právě do období diktatury.

(vzestup hutnictví v Baskicku) či k rozvoji sektoru služeb. Rok 1929 znamená obrat v hospodářském vývoji a postupný úpadek.

Jakým způsobem se tedy podařilo rozhybat španělskou ekonomiku? Co stálo za jejím vzestupem?

Na tuto otázku je těžké odpovědět jednoznačným a vyčerpávajícím způsobem. Již výše zmiňované Marroyovo tvrzení lze doplnit o Galánův názor. Byla to úzká spolupráce bank s režimem a bank s podniky, posílení zahraničního kapitálu společností, jenž existoval na území Španělska již dříve a vznik nových firem, které byly režimem v duchu protekcionismu akceptovatelné.⁴⁹

Tento státní intervencionismus se projevoval vznikem organizací kontrolního charakteru. Stát tedy zřizoval výbory za účelem usměrňování a regulování cen, obchodních podmínek a dalších ustanovení, tak aby vyhovovaly ekonomické politice země.⁵⁰

Tyto paritní výbory (*comités paritarios*) byly podle Tuñóna de Lary produktem fašizujících myšlenek, které se ve španělské společnosti stále více prosazovaly, ať už napodobováním nebo přejímáním. Prostřednictvím dekretu (zákonu z listopadu 1926) byl vytvořen vrchní zastřešující orgán Národní korporativní organizace (*Organización Corporativa Nacional*).⁵¹

Ekonomická politika diktatury měla své vyjádření v zakladatelské činnosti a to v sektoru veřejných zakázek. Jednalo se o podpůrnou činnost čili o financování, kdy účelem bylo „nastartovat“ hospodářský rozvoj. Stát se ujal iniciativy v těch případech, kdy se nenašly jiné společnosti, které by měly dostatek finančních prostředků k modernizaci. Jako příklad poslouží státní intervence a dotace železnicím.

Tuñón de Lara komentoval tuto ekonomickou politiku tak, že režim se již neomezoval na udržení svého postavení prostřednictvím donucovacích a morálních sil, nýbrž že vstupoval do aktivní fáze kooperace s velkými podniky prostřednictvím investic, subvencí, administrativní pomoci a velkých zakázek (výstavba lodí, telefonního spojení, železnice, atd.).⁵²

---

⁴⁹ GALÁN, J. M. *Caída de la monarquía*, s. 300.

Do Španělska plynul zejména anglický, francouzský a belgický kapitál.

⁵⁰ TUÑÓN DE LARA, M. *Historia y realidad de poder*, s. 133.

Vznikají takové instituce jako např.: Regulační výbor bavlnářského průmyslu (*Comité regulador de la industria algodонера*), Národní výbor pro pěstování rýže (*Consejo nacional arrocero*), Odborové hydrografické sdružení (*Confederaciones Sindicales Hidrográficas*) a tzv. CAMPSA (*Compañía arrendataria del Monopolio de Petróleos*) čili Ropná monopolní společnost.

⁵¹ Tamtéž, s. 140.

V Národní korporativní organizaci paradoxně figurovali zástupci UGT Caballero a Saborit.

⁵² Tamtéž, s. 138.

Informace ohledně monopolizace hospodářství ve Španělsku v Kybalových pravidelných zprávách nalezneme. Kybal zaznamenává, že režim dotuje průmysl, obchod a dopravu (renovace a výstavba železnic a silnic), přičemž se projevuje jeho nacionalistické ochránářství hraničící s xenofobií, které vede k omezení zahraniční soutěže.⁵³

Poněkud opatrný názor ohledně hospodářského vzestupu zastává historik Javier Tusell. Hospodářský rozkvět nevnímá pouze jako výsledek zakladatelské činnosti samotného režimu, ale vidí jej ve všeobecné konjunktuře ve vztahu k ekonomickému růstu, k němuž došlo v Evropě ve dvacátých letech.⁵⁴

Na závěr tohoto oddílu bych se pokusil o porovnání názorů mezi Kybalem a historiky. Klíčové pro mě jsou dvě základní teze: 1) Překonání hospodářské krize je dílem Španělska nebo výsledkem všeobecného hospodářského růstu dvacátých let? 2) Jaký byl charakter hospodářské politiky během diktatury?

1) Podle Marroye k převratné hospodářské změně nedošlo, jednalo se v podstatě o navázání na předchozí protekcionistickou hospodářskou politiku.

Tusell zastává názor, že k hospodářskému vzestupu došlo jen díky všeobecné konjunktuře v evropské ekonomice.

V žádné z Kybalových zpráv nenalezneme detailnější analýzu, zda evropský hospodářský rozkvět dopomohl k vzestupu španělské ekonomiky, či nikoliv. Domnívám se, že do jisté míry to bude zapříčiněno faktem, že Kybal nastoupil do úřadu v době, kdy se již Španělsko potýkalo s hospodářskou stagnací a postupnou depresí, tudíž se už neměl důvod k této problematice vracet.

2) Charakter hospodářství vykazuje pro diplomata a historiky, jejichž rozbor jsem použil, totožné znaky: protekcionismus, státní subvence, posilování domácích podniků na úkor zahraničních. Aby se v praxi dal uplatňovat tento systém, stát přistoupil na soustavu opatření, jež zaručovaly chod a legitimizovaly nastalé uspořádání: vznikly korporativní organizace.

---

⁵³ KYBAL, Vlastimil. *Zprávy politické*. II/1928, č. 12, archiv MZV ČR.

⁵⁴ MARTÍN, J. L. – MARTÍNEZ SHAW, C. – TUSELL, J. *Historia de España*, s. 605.

4.2 Negativní jevy protekcionismu a pád ekonomiky

Kde hledat příčiny pádu slibně rozjeté španělské ekonomiky v průběhu druhé poloviny dvacátých let? Proč k nim došlo?

Podle Marroye to byla samotná povaha protekcionismu. Ten byl výsledkem dusivého státního intervencionismu, který vyzněl neúčinně. Intervencionismus byl příčinnou velké výrobní neúprosnosti podporující korupci a monopolizaci, způsobenou skupinami zaměstnavatelů, které si nedělaly starosti s problémy ohledně finančních výdajů, ohledně ekonomického systému vůbec.⁵⁵

Jinými slovy státní protekcionismu dopomohl k bezohledné aktivizaci moci a bohatství té skupiny obyvatelstva, která podnikala.

Státní dotace velkým podnikům se staly obrovskou příležitostí pro rozvoj špinavých obchodů. Leckdy tak státní peníze byly promrhány.⁵⁶ Jak dále poznamenává Galán, tato ekonomická politika však zároveň poškozovala zájmy nemonopolní buržoazie, drobnou buržoazii a velké masy pracujících ve městech a na venkově.⁵⁷

Protekcionismus uplatňovaný diktaturou měl však i vedlejší účinky pro další sektor hospodářství a to pro zemědělství.

De Lara taktéž poznamenává, že země v letech 1923–1930 prodělala nepopiratelnou industrializaci, nicméně paralelně v téže době se žádná modernizace v zemědělském sektoru neuskutečnila, ačkoliv ta byla žádoucí. Španělský venkov nedoznal žádné změny a pokračoval v pozvolném vývoji tak jako v 19. století.⁵⁸

V Kybalových relacích nalezneme v tomto směru stejné postřehy. Je to na jedné straně obava z přehnaného protekcionismu, jenž by mohl odlákat zahraniční investory, na straně druhé pak volání po lepší tarifní ochraně zemědělství, respektive zemědělského průmyslu (mlékařství a sýrařství). V případě druhé varianty zemědělci upozorňují na nepoměr protekcionismu mezi primárním a sekundárním sektorem, kdy důležitost zemědělské výroby vykazují právě tyto příjmy a které koneckonců potvrzují převahu zemědělství v rámci celkových hospodářských výnosů země.⁵⁹

Jako za reálnou hodnotu ekonomického odrazu dvacátých let musíme označit stále narůstající národní příjem.

---

⁵⁵ MARROYO, F. S. *La España del siglo XX*, s. 60.

⁵⁶ GALÁN, J. M. *Caída de la monarquía*, s. 304.

⁵⁷ Tamtéž, s. 301.

⁵⁸ TUÑÓN DE LARA, M. *Historia y realidad de poder*, s. 139.

⁵⁹ KYBAL, Vlastimil. *Zprávy politické*. II/1928, č. 38, archiv MZV ČR.

Podle Galána ve španělské společnosti nadále přetrvával určitý záporný fenomén, jenž je charakteristický pro zemi již od restaurace bourbonské monarchie. Byla to právě nedostatečná redistribuce národního příjmu, který získávali a z něho plně těžili pouze velkostatkáři a kapitalisté.⁶⁰ Zvýšený příjem na konci dvacátých let tak bude mít ve finále zkreslující charakter.

Pokles měny se zdá být důvodem konečného hospodářského neúspěchu diktatury.

Nejprve vzrůstal kurz pesety na zahraničním trhu, aby dosáhl maxima v roce 1927. Marroyo se domnívá, že se toho docílilo prostřednictvím spekulace s kapitálem. Stejný pohyb byl zaznamenán na počátku roku 1928, nyní v opačném směru čili s klesající tendencí a s prudkými výkyvy.⁶¹

Kybal v tomto ohledu zastává odlišné stanovisko. I on cituje vládní prohlášení, které spatřuje důvod oslabení pesety v zahraniční spekulaci. Dále poznamenává, že na pád pesety by měla mít vliv spíše nejasná politická situace a zejména hospodářské faktory: špatná sklizeň obilí a nízké zisky z obchodu s vínem a olejem, a tudíž tím vzrostlý obchodní schodek bilance. Celkově se mu však jeví pokles pesety jako neodůvodnitelný, protože jím jmenované okolnosti nemají trvalý ráz.⁶² O pár měsíců později svůj názor upravuje, když při příležitosti pádu diktatury Primo de Rivera píše, že pád pesety je důsledkem „...řady psychologických faktorů jako byla nedůvěra ke stálosti vlády, nejistota o politické budoucnosti Španělska, odstupování a zase samovolné prodlužování diktatury, návrh reakcionářské ústavy, spiknutí proti vládě a pokusy o povstání, podkopná činnost nepřátel diktatury, choroba králova a jeho potomků a pod.“⁶³

Dle názoru Javiera Tusella krizi vyvolalo vzrůstající znehodnocování pesety, kterou vláda Primo de Rivery nedokázala diagnostikovat, ačkoliv hlavní příčinnou úpadku, jak ji vidí historik, bylo financování veřejných investic, ke kterému docházelo jen za předpokladu zvyšování finančního dluhu.⁶⁴

V literatuře bývá často zmiňován jako negativní událost pro ekonomiku neočekávaný a nadměrný příliv zahraničního kapitálu.

Podle Marroye pokles pesety nebyl jevem nijak výjimečným, neboť ostatní evropské měny prodělaly stejný vývoj. Byly to roky hazardního intenzivního pohybu a spekulací s kapitálem. Víra v revalorizaci španělské měny v letech 1926–27 zapříčinila příliv kapitálu

---

⁶⁰ GALÁN, J. M. *Caída de la monarquía*, s. 308.

⁶¹ MARROYO, F. S. *La España del siglo XX*, s. 64.

⁶² KYBAL, Vlastimil. *Zprávy politické*. II/1929, č. 47, archiv MZV ČR.

⁶³ KYBAL, Vlastimil. *Zprávy politické*. II/1930, č. 6, archiv MZV ČR.

⁶⁴ MARTÍN, J. L. – MARTÍNEZ SHAW, C. – TUSELL, J. *Historia de España*, s. 605.

o 700 milionech peset. O rok později se ukázalo, že tato očekávání nebyla naplněna. Kapitál byl stahován zpět, čímž ještě více poškodil finanční situaci země.⁶⁵

Kybal událost zaznamenává obdobně. Po úspěšné španělské pacifikaci Maroka, konsolidaci státního dluhu a vyrovnání státního rozpočtu víra ve stabilizaci poměrů v monarchii přiměla zahraniční společnosti k nadměrným investicím na Pyrenejský poloostrov v očekávání rychle stoupající ceny pesety. Podle Kybala se jednalo o investice ve výši asi 800 mil. peset. Jakmile se ukázal předpoklad jako chybný, začal se kapitál stahovat, čímž působil drtivý tlak na kurz, jenž začal klesat. Zahraničním podnikatelům nezbývalo než prodávat pesetu pod cenou.⁶⁶

Tento oddíl opět ukončím shrnutím vzájemného srovnání názorů jednotlivých historiků k postoji Vlastimila Kybala. Objektem srovnání bude(ou) příčina(y) hospodářského úpadku Španělska na konci dvacátých let.

Pomineme-li celkovou velikost obnosu zahraničních investic směřujících do Španělska, tak mezi Marroyem a Kybalem panuje shoda. Oba upozorňují na samotnou povahu protekcionismu, který měl značný podíl na regresi ekonomiky. Dále oba akcentují spekulace s kapitálem. Je třeba však zdůraznit, že na rozdíl od Marroye diplomat chápe ekonomický pád země v širších souvislostech, jak jsem již poznamenal výše. Úbytek zahraničního kapitálu byl výsledkem nestability vlády a pokusů opozice o její svrnutí.

V případě Tusellovy interpretace, historik sleduje krizi ekonomiky v porovnání s Kybalem jen na vnitrostátní úrovni, kde hlavní vinu znehodnocení měny nese režim, který státními investicemi zvyšoval dluh země.

Pro de Larovu a Galánovu interpretaci platí obdobný vztah jako mezi Kybalem a Marroyem, diplomat vnímá více faktorů, které měly rozhodující vliv na pád ekonomiky. Společným názorem pro de Laru a Kybala je neexistence rozvoje primárního sektoru hospodářství, tak jako k němu došlo v průmyslu. Více než jako bezprostřední příčinu ekonomické regrese je nutno vnímat tento problém ve společenské sféře, když se „zemědělská přestavba“ (agrární reforma) stane jedním z hlavních úkolů druhé republiky.

Galán (a taktéž Marroyo) na rozdíl od Kybala upozorňuje na negativní projev státních investic: finance určené pro rozvoj ekonomiky se staly příležitostí pro korupci. Navíc se kapitál dostával do rukou úzké skupiny podnikatelů, jež „monopolizovala obchod“, a tudíž významnou měrou přispěla k zbídačení malých živnostníků především na venkově.

---

⁶⁵ MARROYO, F. S. *La España del siglo XX*, s. 64.

⁶⁶ KYBAL, Vlastimil. *Zprávy politické*. II/1930, č. 6, archiv MZV ČR.

5. Národní shromáždění a projekt nové ústavy

5.1 Národní Shromáždění

Po vítězném ukončení bojů v Maroku svolal Primo de Rivera v září 1927 Národní Shromáždění (dále jen NS). Toto sdružení čítalo 400 členů a jeho zástupci patřili z velké části k režimní VU, kdy řada z nich byla jmenována samotným diktátorem. NS představovalo korporativní sdružení, pestrý konglomerát sdružující ekonomické, sociální, kulturní a vědecké instituce země. Fungovalo na bázi poradního orgánu, ale jeho hlavním úkolem, jenž mu diktátor svěřil, bylo sepsání nové ústavy.

Úkolem následujícího oddílu bude porovnat názory ohledně charakteru NS ve vztahu ke společnosti a k diktatuře, tak jak je vyjádřili Kybal a historici.

Podle Galána NS sloužilo jako zprostředkující orgán, jenž by umožnil kontinuitu diktatuře a zároveň fungoval jako konzultativní orgán vlády.⁶⁷ Ve chvíli, kdy NS nedokázalo prosadit konstituci, se Primo de Rivera pokusil začlenit politiky Cánovasovy monarchie do režimu.⁶⁸

Svoláním NS, jak píše Tusell, diktátor demonstroval svou vlastní politickou nejistotu, když ztížil situaci monarchie, jejíž ilegalita se stávala čím dál tím více jasnější. Nakonec ztratil podporu těch, kteří patřili k předcházející politické reprezentaci. Vytvořením a svoláním NS chtěl diktátor docílit ústavního návratu, což znamenalo právě nutnost vypracovat novou konstituci. Důvodem svolání NS byla snaha o začlenění opozice do režimu, nicméně Primo de Rivera ve snaze zabránit opakování systému liberální monarchie vytvořené Cánovasem si definitivně zneprátnil členy těchto dvou stran restaurované monarchie.⁶⁹

Kybal se vyjádřil o NS jako o „vládním přísluhovači“. Podle diplomata nemůže být poradní parlament (sic) zrcadlem veřejného mínění.⁷⁰ Liberální strana vyjádřila nesouhlas k projektu nové ústavy v době, kdy se jednalo o jejím budoucím schválení. Liberálové také odmítají, aby NS vypracovalo novou ústavu. Kromě toho zastává názor, že by konstituce neměla být schválena plebiscitem, ale parlamentem, jehož si zase nepřeje vláda v čele s diktátorem. Podle opozice ústavodárný parlament by byl považován za nejdokonalejší výraz národní svrchovanosti. Odpor proti NS je vlastně odporem proti korporativnímu systému.

⁶⁷ GALÁN, J. M. *Caída de la monarquía*, s. 311.

⁶⁸ Tamtéž, s. 312.

⁶⁹ MARTÍN, J. L. – MARTÍNEZ SHAW, C. – TUSELL, J. *Historia de España*, s. 608.

⁷⁰ KYBAL, Vlastimil. *Zprávy politické*. II/1927, č. 23, archiv MZV ČR.

Opozice nesouhlasí s přisouzením ústavodárné činnosti NS právě proto, že je sestaveno na základě korporativního systému, což z něj činí konglomerát frakcí s odlišnými zájmy. Navíc jako poradní orgán nemá ústavní moc.⁷¹

Všichni tři přisuzují NS ve vztahu k diktatuře druhotnou, dalo by se říci až podřadnou funkci a to proto, že mělo jen diktátorovi poskytnout možnost i nadále se udržet u moci.

Zatímco Tusell uvádí snahu okamžitě začlenit odpůrce režimu do NS (svolání NS je toho přímo důvodem), Galán informuje o přijetí odpůrců (politikové Cánovasovy monarchie) až v samém závěru působnosti NS v souvislosti s úsilím o prosazení konstituce. Kybal zastává obdobný názor jako Galán, ačkoliv poněkud mírněji formulovaný, když rozšíření NS o všechny politické činitele interpretuje jako dosažení jisté legality vedoucí k ustanovení konstituce.⁷²

5.2 Projekt nové ústavy

Jak již bylo řečeno, vypracováním projektu nové ústavy bylo pověřeno NS. 6. července 1929 předložil Primo de Rivera z pozice předsedy vlády návrh nově vypracované ústavy. Jednalo se tak o pokus překlenout období mezi léty 1923–1929, kdy ve Španělsku přinejmenším podle odpůrců diktatury neexistoval dostatečný právní rámec pro existenci parlamentní monarchie. Poslední platná ústava přijatá v roce 1876 byla po převzetí moci Primo de Riverou a ustanovením diktatury i dalšími následnými kroky zpochybněna.

Vlastimil Kybal v politických zprávách píše opakovaně o suspendování ústavy Cánovasovy parlamentní monarchie. Nejprve v souvislosti ve vztahu krále ke státnímu převratu ze září 1923, kdy králův souhlas vlastně znamenal konec legitimacy ústavy a tím pádem předznamenal nutnost jejího nového vypracování.⁷³ Podruhé jej nalezneme bezprostředně ve zprávě z 10. července komentující předložení návrhu nové ústavy.⁷⁴

Jak nahlízejí historikové na otázku existence či neexistence právní kontinuity Cánovasovy ústavy?

Tuñón de Lara hodnotí situaci prostřednictvím svého konceptu moci; podle něj se legitimita nacházela v kuriózní situaci: *„na jedné straně pozbyla platnosti ve chvíli, kdy byla zrušena konstituce z roku 1876 (suspendování ústavy bylo jen záminkou pro pozdější přiznání*

---

⁷¹ KYBAL, Vlastimil. *Zprávy politické*. II/1928, č. 12, archiv MZV ČR.

⁷² KYBAL, Vlastimil. *Zprávy politické*. II/1929, č. 33, archiv MZV ČR.

⁷³ KYBAL, Vlastimil. *Zprávy politické*. II/1928, č. 12, archiv MZV ČR.

⁷⁴ KYBAL, Vlastimil. *Zprávy politické*. II/1929, č. 32, archiv MZV ČR.

jejího zrušení), nicméně na druhou stranu se i nadále udržovala, protože stále přetrvávala kontinuita instituce monarchie.⁷⁵

Miguel Maura taktéž uvádí diktátorovo tvrzení o suspendování ústavy, nicméně dodává, že ve skutečnosti toto suspendování neznamenal nic jiného než její faktické zrušení, neboť každodenní politická praxe diktatury se střetávala s ústavou a negovala její základní principy.⁷⁶

V jiné knize Tuñón de Lara popisuje postoj samotného Primo de Rivery k ústavě. Několik dní poté, co se diktátor chopil moci, učinil prohlášení, ve kterém zamítl tvrzení, že by se pokusil zrušit stávající ústavu, ba co více, odmítl ztotožnění své pozice s funkcí diktátora.⁷⁷

Tusell se vyjadřuje k ústavě bezprostředně v souvislosti k diktátorovým snahám o zřízení a uvedení v činnost VU, kterou se Primo de Rivera podle slov historika pokoušel identifikovat s tehdejší konstitucí, ačkoliv, jak soudí Tusell, s konstitucí nedodržovanou a porušovanou⁷⁸.

Lze tudíž říci, že diplomat a všichni zmiňovaní historikové se shodují v otázce ústavy: ať již uvedeme formulaci suspendace, nebo zrušení, ústava nebyla dodržována. Bez ohledu na chápání právního rámce země je důležité neopomenout de Larovu poznámku o legitimitě monarchie, která nebyla narušena, a která tak mohla nadále existovat bok po boku diktatury.

Počáteční rozdíl v názorech mezi de Larou a Kybalem (první komentář československého diplomata ke konstituci) demonstruje právě charakter ústavy, respektive její vztah k ústavě předešlé.

Kybal v první reakci na návrh nové konstituce zastává názor, že tehdejší diktaturou podloměná ústava ve srovnání s ústavou projednávanou nedoznala převratných změn a klade si otázku „zda vůbec přináší tolik nového, aby mohla býti nazývána novou“. Kybal se domnívá, že nikoliv. Mezi nové změny zásadního charakteru lze považovat zrušení Senátu, zřízení královské Rady, aktivní a pasivní volební právo žen. Základní občanská práva, postavení monarchie, otázka náboženská a poměr církve ke státu nedoznaly změn.⁷⁹

Nicméně v pozdějších zprávách, byť trochu paradoxně, aniž by explicitně poopravil své dřívější tvrzení, informuje o „reakcionářské povaze ústavy“ a dokládá to příslušnými údaji. Vzájemnou komparací obou konstitucí dochází k závěru, že nová ústava je méně

⁷⁵ TUÑÓN DE LARA, M. *Historia y realidad de poder*, s. 115.

⁷⁶ MAURA, M. *Así cayó Alfonso XIII*, s. 13.

⁷⁷ TUÑÓN DE LARA, M. *Poder y sociedad*, s. 294-295.

„Nehodlám ignorovat, že nám někdo přisoudil záměr zrušit ústavu. Už jen tahle hypotéza představuje pro nás urážku... Nejsem diktátor. Nemůže mě nikdo oprávněně připisovat toto hodnocení. Jsem muž, jehož kolegové z armády, když možná učinili chybu, poctili obtížným úkolem řídit obnovu vlasti.“

⁷⁸ MARTÍN, J. L. – MARTÍNEZ SHAW, C. – TUSELL, J. *Historia de España*, s. 598.

⁷⁹ KYBAL, Vlastimil. *Zprávy politické*. II/1929, č. 32, archiv MZV ČR.

liberální, co se týče stanovení práv občanských a suspendování konstitučních záruk. Zdůrazňuje zvýšené pravomoci krále v oblasti zákonodárné (zákony spojené s národní obranou, zahraniční a daňovou politikou), ba dokonce Alfons XIII. získává právo na reformu ústavy. Text uzavírá prohlášením, že „*svrchovanost národa neexistuje, nýbrž existuje jen svrchovanost krále a jeho kamarily*“.⁸⁰

Občanská práva, ale i celkové vyznění nové ústavy považuje Marcosová za krok zpět. Především občanská práva byla potlačena oproti stávající suspendované ústavě. Život měl přestat být soukromou záležitostí a ústava měla ukládat občanům aktivní participaci v boji proti občanským přestupkům a politické opozici. Nová konstituce by definitivně ničila tradiční parlamentarismus restaurované monarchie tím, že by nerespektovala rozdělení moci parlamentního liberálního systému. Dalším reakcionářským a centralizačním krokem podle Marcosové je pak vzrůstající pravomoc krále, jakožto nejvyššího představitele ozbrojených sil, jenž mohl bránit moci výkonné a sdílet s parlamentem právo legislativní včetně exkluzivní pravomoci reformovat konstituci.⁸¹

Malebre se o konstituci taktéž vyjadřuje negativně. I on vyjmenovává nové změny, jež ústava přináší: vytvoření královské Rady a zrušení Senátu. Zůstává tak parlament o jediné komoře s jednou polovinou poslanců volených všeobecným hlasováním a s druhou jmenovanou králem. Královskou Radu tvoří doživotní členové a volitelní zástupci. Malebre dochází k závěru, že ústava směřuje proti liberální demokracii, proti individualismu a neobyčejně posiluje autoritu vlády.⁸²

Ačkoliv v první reakci Kybal neshledává žádné změny zásadního charakteru v nově připravované ústavě, v dalších zprávách však již informuje o reakcionářské povaze konstituce. Pomineme-li tedy úvodní relaci, pak lze názory mezi Kybalem, Concepción Marcosovou a Malebrem plně ztotožnit.

Není nezajímavé dodat, že Primo de Rivera ještě v létě 1929 na cestě po severním Španělsku prohlásil na zasedáních, že jakmile bude na podzim 1930 uvedena v činnost ústava, bude považovat svoji činnost za ukončenou a odstoupí. V nově vytvořených podmínkách nebyl by diktátor schopen aplikovat nový ústavní systém jím vytvořený. Diktatura předá svou funkci zvolenému parlamentu a ukončí tím své poslání. Jak dodává Kybal, toto vyjádření je jen obdobou prohlášení dřívějších, ale tentokrát s konkrétnějším časovým vymezením a se zřetelem k znovuzavedení ústavních poměrů.⁸³

---

⁸⁰ KYBAL, Vlastimil. *Zprávy politické*. II/1929, č. 47, archiv MZV ČR.

⁸¹ CARASA SOTO, P., et al. *Alfonso XIII y la segunda república*, s. 74.

⁸² TUÑÓN DE LARA, M., et al. *La Crisis del Estado*, s. 89-90

⁸³ KYBAL, Vlastimil. *Zprávy politické*. II/1929, č. 34, archiv MZV ČR.

Nová ústava nikdy nebyla realizována, neboť diktátor ji až do své demise nedokázal prosadit.

Jak uvádí Galán, konstituce vytvořená prostřednictvím NS obsahovala základní rysy ústavy z roku 1876, nově navržená však měla předešlou definitivně pohřbít.⁸⁴ Tento počín odmítnutý opozicí byl přijat s lhostejností těch, kteří nadále byli spřízněni s diktaturou. Jak jsem se již zmínil v citaci 68, podle Galána v situaci kdy diktátor rozpoznal neúspěch projektu, se rozhodl rozšířit NS o staré politiky a intelektuály, k nimž cítil hluboký odpor. Ani toho však nedosáhl. Tehdy diktátor pochopil, že tento poradní orgán není prospěšný, a tak jej v prosinci 1929 rozpustil.

Rozpuštění NS a snaha prosadit ústavu se udály v době, kdy již plně sílil odpor proti diktatuře, odpor, který právě započal v souvislosti se zahájením procesu vytváření nové ústavy.

---

⁸⁴ GALÁN, J. M. *Caída de la monarquía*, s. 312.

6. Odpor proti diktatuře

6.1 Armáda

Prvními, kdo veřejně povstali proti diktatuře, byli paradoxně ti, kteří dopomohli Primo de Riverovi ke státnímu převratu: příslušníci armády. Ohnisko revolt se nalézalo v dělostřelectvu.

Vůbec první protivládní agitaci zaznamenává diplomat v červenci 1928. Do komplotu bylo zapojeno přibližně 50 osob v čele se dvěma generály v době, kdy král a Primo de Rivera nebyli přítomni v Madridu. Povstání bylo potlačeno a sám Kybal se oněm vyjádřil, že tento komplot byl spíše dílem několika jednotlivců a že se nedá očekávat širší odezvy ve společnosti.⁸⁵

Další vzpouru proti režimu již diplomat nemohl popsat dopodrobna, neboť censura o komplotu nepropustila žádných detailnějších zpráv. Přesto alespoň píše, že ono druhé opět neúspěšné spiknutí bylo rozvětveno po celém Španělsku a šlo jej lokalizovat v každých větších městech. Podle odhadů se jej účastnilo kolem 500–600 lidí a kromě příslušníků armády se jednalo tentokrát také o republikány a socialisty. Cílem spiknutí mělo být provedení atentátu na Primo de Riveru.⁸⁶

V lednu 1929 došlo k novému povstání, o němž se v historiografii ze všech komplotů v období diktatury píše nejvíce. Bývá hodnoceno jako pravděpodobně vůbec nejnebezpečnější pro režim Primo de Rivery. Proti diktatuře vystoupily posádky dělostřelectva v Ciudad Real a Valencii. Povstání vedené bývalým šéfem konzervativní strany Sánchezem Guerrou se opět podařilo potlačit tentokrát však s obtížemi. Vojenská rebelie měla dalekosáhlé následky pro armádu, neboť Primo de Rivera přistoupil k rozsáhlým restrikcím a perzekucím. Skutečnost, že i ti dělostřelečtí důstojníci, kteří se aktivně nezapojili do povstání, poslali diktátorovi memorandum, v němž vyjádřili solidarit s povstalcí, vedla diktátora podle Kybala k rozhodnutí vyloučit z armády prakticky veškeré důstojníky dělostřelectva. Následně Primo de Rivera zahájil úplnou reorganizaci tohoto sektoru armády. Celkem bylo tímto opatřením zasaženo 35 dělostřeleckých pluků a téměř 2000 důstojníků.⁸⁷

---

⁸⁵ KYBAL, Vlastimil. *Zprávy politické*. II/1928, č. 17, archiv MZV ČR.

⁸⁶ Tamtéž, č. 56.

⁸⁷ KYBAL, Vlastimil. *Zprávy politické*. II/1929, č. 11, archiv MZV ČR.

Pouze dělostřelectvo z Maroka, Baleár a Kanárských ostrovů zůstalo ušetřeno hromadných propouštění.

Podle Serrana povstání dělostřelectva bylo výrazem dohody mezi posledními příznivci Cánovasovy monarchie a sektoru armády proti přerušení paktu, na kterém se zakládala restaurovaná monarchie.⁸⁸ Lze tedy říci na základě Serranova mínění nejen v politických kruzích, ale i v armádě nadále zůstávali příznivci parlamentní monarchie, kteří se nedokázali ztotožnit s diktaturou.

Jak uvádí Tusell, byla to součinnost mezi armádou a politiky starého ražení Cánovasovy monarchie, kdy dokázali společně „vytáhnout do boje“ proti diktatuře.⁸⁹ O to více paradoxně působí skutečnost, že se spojili zastánci parlamentní monarchie s armádou, jež právě v roce 1923 stála po boku Primo de Rivery a přispěla k úspěšnému převratu a nastolení diktatury. Nyní to byla ona, kdo vedla povstání ve Valencii a Ciudad Real, když se postavila proti muži, jemuž dopomohla k moci.

Na závěr této části musím připustit, že se mi nepodařilo nalézt výraznější rozdíly v interpretaci této problematiky mezi diplomatem a historiky. V souvislosti s rezistencí armády se ve španělské historiografii uvádí dělostřelecké povstání z počátku roku 1929, ostatní nebývají zmiňovány, nebo jen velice okrajově. V Kybalově případě nalezneme v politických zprávách dostatek podrobných informací o dalších povstáních, jež předcházely puči ze Ciudad Real a Valencie.

6.2 Studentstvo

Krátce po pacifikaci odporu v armádě se během několika týdnů stalo zdrojem nepokojů vysokoškolské studentstvo. Jak píše diplomat, studenti se neomezili jen na bojkotování přednášek, ale taktéž aktivně protestovali v ulicích před budovou ministerstva školství, před sídlem ministerského předsedy Primo de Rivery a dokonce i před jeho soukromým bytem.⁹⁰

V tomto případě se názory na příčiny studentského protivládního povstání liší. Podle Kybala nová rezistence získala daleko větší oporu ve společnosti než předchozí vojenské povstání. Důvodem byla řevnivost mezi jednotlivými univerzitami a solidárnost studentů s předchozími oběťmi režimní perzekuce čili nespokojenost a protest proti uzavírání dělostřelecké akademie v Segovii.⁹¹

---

⁸⁸ SECO SERRANO, Carlos. *Alfonso XIII*. 1^a edición. Madrid, 2001, s. 243.

⁸⁹ MARTÍN, J. L. – MARTÍNEZ SHAW, C. – TUSELL, J. *Historia de España*, s. 611.

⁹⁰ KYBAL, Vlastimil. *Zprávy politické*. II/1929, č. 13, archiv MZV ČR.

⁹¹ Tamtéž, č. 12.

Oproti tomu Galán zastává názor, že již minimálně rok před tím (1927) byly dány předpoklady k povstání a to prostřednictvím sdružení *Federación Universitaria Escolar* de Madrid (dále jen FUE). Jednalo se o organizaci, jež zcela vážně deklarovala boj proti diktatuře. Právě stávající reforma univerzitního vzdělání, která zvýšila úlohu církve ve vzdělání a snížila tak pozici státu jasně danou ústavou z roku 1876, se stala zdrojem eskalace mezi studentstvem a diktaturou.⁹²

Taktéž Malebre spojuje studentské protesty se sdružením FUE. Obdobně zdůrazňuje studentský odpor v souvislosti s diktátorským úsilím o opětovné prosazení ideologických hodnot církve do univerzitního vzdělání, které shrnuje článek 53 tzv. „zákonu Callejo“ pojmenovaného podle ministra školství. Studenti v roce 1928 bojují o zrušení tohoto zákona. Historik ještě hovoří o studentských agitacích za republikánské profesory a intelektuály Ortegu y Gassetu či Fernanda de los Ríos.⁹³

Shrneme-li poznatky, objevíme rozdílný pohled na danou problematiku. Ten podle Galána a Malebra na jedné straně a Kybala na straně druhé spočívá na akcentování odlišných příčin studentského povstání. Pro Galána a Malebra je to reforma výuky, pro diplomata nespokojenost s tvrdým jednáním režimu proti opozici. Druhým zmiňovaným důvodem, jenž vedl k rebelii, je řevnivost mezi jednotlivými univerzitami. I když Kybal tuto příčinu uvedl, dále ji nespécifikoval na rozdíl od Galána a Malebra. Zdá se pozoruhodné, že Kybal nejmenoval FUE v souvislosti s univerzitním povstáním; na druhou stranu všichni tři se shodují i v dalších událostech, které, poté co byl zlomen studentský odpor, bezprostředně následovaly: zahájení činnosti vyšetřovacích komis, krátké uvěznění obviněných studentů, vyloučení hlavních aktérů rebelie z univerzit. Komise různou měrou perzekvovala i ty profesory, kteří podpořili studenty. Kromě toho Primo de Rivera nechal uzavřít ústřední univerzitu v Madridu. Režim navíc omezil vnitřní pravomoci vysokých škol.

---

⁹² GALÁN, J. M. *Caída de la monarquía*, s. 319-320.

Galán označil Primo de Riveru za horlivého přívržence církve, proto jí opět umožnil kontrolovat výuku v zemi a zasadil se, aby se výchova řídila církevními principy.

⁹³ TUÑÓN DE LARA, M., et al. *La Crisis del Estado*, s. 88.

7. Konec diktatury

7.1 Příčiny pádu Primo de Rivery podle Vlastimila Kybala

V době jednání o vytvoření nové ústavy veřejné mínění, Kybalem zaznamenané prostřednictvím deníků, poukazovalo na odklon společnosti od diktatury, v čase, kdy již opozice vstoupila aktivně do boje za svržení diktatury. „*Režim generálův považuje se většinou Španělů za výjimečný a provizorní a od mnohých jest odsuzován jako protiprávní a protilidový...*“⁹⁴

Nesouhlas s vládou Primo de Rivery již zasahoval do celého spektra španělské společnosti, od armády až po intelektuály. Co ovšem způsobilo pád diktatury? Jaké byly hlavní příčiny krachu režimu?

Podle Kybala hlavním aktem, jenž zavinil rychlý pád diktatury, byl koncept ústavy. „*...Diktatura podkopala si půdu pod nohama tím, že prodloužila své trvání...*“⁹⁵ Prostřednictvím nové ústavy si chtěl Pimo de Rivera zajistit setrvání u moci, a tudíž i pokračování režimu. Toto rozhodnutí bylo v rozporu s předchozími diktátorovými projevy. V nich sliboval opustit svou funkci již na podzim roku 1929. Podle Kybala se Primo de Rivera nechal slyšet, že diktatura by měla trvat celkem 8 let a 8 měsíců, což vyvolalo odpor mezi režimní opozicí.⁹⁶

Jak již bylo řečeno, jednání o nové ústavě se stalo zdrojem odporu. Podle Kybala se tento problém, nemohl-li se plně projevit ve sféře politické (v důsledku potlačení svobod), přenesl se na pole finanční. Důsledkem toho byl prudký pokles pesety, jenž zase vyvolal nárůst cen životních potřeb. Drahota zasáhla zejména španělský venkov. Lidé odcházeli za prací do měst. Zde do té doby prosperující stavební průmysl v důsledku pádu pesety

---

⁹⁴ KYBAL, Vlastimil. *Zprávy politické*. II/1928, č. 56, archiv MZV ČR.

Kybal dále cituje deník El Sol: „*Diktatura odstranila chyby starého režimu, diktatura tím splnila svoje poslání a nemůže se prodlužovati nad míru.*“

⁹⁵ KYBAL, Vlastimil. *Zprávy politické*. II/1930, č. 3, archiv MZV ČR.

⁹⁶ KYBAL, Vlastimil. *Zprávy politické*. II/1929, č. 47, archiv MZV ČR.

Je zajímavé sledovat vývoj diktátorových prohlášení ohledně ukončení diktatury v posledních dvou letech existence režimu. V listopadu 1929 se nechal Primo de Rivera slyšet, že diktatura skončí svou působnost do dubna 1931, kdy prostřednictvím NS bude schválena ústava, vypsaný volby, ustanoven parlament a nová vláda vystřídá dosavadní režim. Krátce nato Primo de Rivera oznámil, že 13. září 1930 při příležitosti výročí diktatury po provedení obecních, okresních a sněmovních voleb ministerský předseda odstoupí, což bude znamenat i konec režimu.

Poslední prohlášení zmíněné taktéž v mém textu, že diktatura bude trvat 8 let a 8 měsíců, je jen výsledkem diktátorovy lehkovážnosti. Opět se totiž vrátil k proklamaci zaznamenané Kybalem v listopadu 1929, kdy diktatura měla být ukončena v dubnu 1931.

zaznamenal úpadek, a tudíž pokles nabídky pracovních příležitostí.⁹⁷ Ani po personální výměně na postu ministra financí⁹⁸ však k žádnému viditelnému obratu nedošlo.⁹⁹

Podobně jako Kybal i José María Galán nachází jádro odporu vůči diktatuře mezi studentstvem a intelektuály. Jednalo se především o pasivní rezistenci univerzitních profesorů, kteří na důkaz nespokojenosti s režimem opustili své katedry. Mezi těmito profesory byli například filozofové Miguel de Unamuno a také José Ortega y Gasset, který původně, jak jsem se již zmínil, podpořil státní převrat. Právě studentstvo se prohlásilo solidárními s těmito dvěma filozofy a také s vůdcem liberálního studentstva Sbertem, jenž jako osobní nepřítel diktátorův byl vyloučen ze všech škol. Požadavky univerzitního studentstva však ministerský předseda rázně zamítl.¹⁰⁰

7.2 Rezignace Primo de Rivery

Samotným krokem, který vedl bezprostředně k pádu diktatury, byl (v literatuře hojně citovaný) neuvážený čin Primo de Rivery. Ten, aniž by se nejprve poradil s vlastními ministry, vyzval skrze tisk nejvyšší vojenské hodnostáře¹⁰¹, zda mu i nadále vyslovují důvěru. Pokud by tomu tak nebylo, je ochoten do pěti minut předat veškerou svou moc do rukou krále.

Kybal popisuje diktátorovu rezignaci stejně: „*Současně týž prohlásil, že je ochoten odstoupiti, ale až bude k tomu doba, a až se najde vhodný nástupce, jinak pohrozil, že nedovolí, aby nikdo zbavil ho moci 'špatným způsobem', a že se zmocní diktatury třeba podruhé.*“¹⁰²

Ať už bylo diktátorovo očekávání jakékoliv, skutečnost byla taková, že nejvyšší vojenské špičky diktátorovi důvěru nevyslovily. Ministerský předseda, nevyuživ své poněkud vágně definované hrozby, jak prohlásil, dodržel svoje předsevzetí a rezignoval. Král jeho demisi přijal.

---

⁹⁷ KYBAL, Vlastimil. *Zprávy politické*. II/1930, č. 3, archiv MZV ČR.

⁹⁸ Tamtéž, č. 2.

⁹⁹ Tamtéž, č. 3.

Ministr financí José-Calvo Sotelo podal dobrovolně 21. prosince 1929 demisi a na jeho místo byl dosazen hrabě de los Andes (důvěrný přítel Primo de Rivery). Toto lze podle Kybala brát jako demonstraci diktátorova odporu k jakýmkoliv změnám způsobu vlády.

¹⁰⁰ Tamtéž, č. 3.

Rozhořčení mezi studentstvem taktéž způsobil výnos, který zakazoval jakékoliv univerzitní spolky vyjma katolických.

¹⁰¹ Jednalo se o 17 nejvyšších představitelů armády: 10 generálních kapitánů, velitele ozbrojených sil v Maroku, 3 generální kapitány námořnictva, velitele civilní stráže, četnictva a invalidů.

¹⁰² Tamtéž, č. 3.

K okolnostem odchodu Primo de Rivery je nutno dodat několik poznámek, jež by měly poněkud osvětlit diktátorovu demisi. Předně je možné klást si otázku, proč se Primo de Rivera obrátil *právě* na nejvyšší vojenské špičky? Na tuto otázku nenajdeme u Kybala žádnou odpověď. Podle de Lary to byli právě příslušníci militaristických kruhů (armáda a námořnictvo), jak uvádí sám Primo de Rivera, jež jej jedni za tichého souhlasu, jiní za podpory učinili diktátorem.¹⁰³ Právě proto se diktátor obrací na ně, neboť to byli oni, kteří mu dopomohli k moci a kteří s ním více či méně spolupracovali sedm let.

Dále je nutno se ptát po skutečné vrcholné pravomoci ve Španělsku během diktatury, kdo jí byl a na základě čeho ji představoval. Opravdu stál diktátor v čele mocenské hierarchie, když hledal podporu u vojenských špiček? Žádost adresovaná nejvyšším představitelům armády, neodhalila reálné rozhodovací možnosti Primo de Rivery respektive jeho podřízenost vrchním velitelům?

Tuñón de Lara to vyjádřil takto: „*Vojenské rozkazy svědčily o loajalitě Koruně, a tudíž tímto vrchní představitelé armády odmítli předsedu vlády.*“¹⁰⁴ Primo de Rivera, přestože představoval diktátora, náležel i nadále k vojenským hodnostářům, kteří nadále zůstávali věrni Koruně, a tudíž i králi. Tato věrnost monarchovi stála nade vše a byla předpokladem, povinností ukotvených v tradici.¹⁰⁵ Pohled na tuto záležitost se v podstatě mezi Kybalem a de Larou v základní linii nerozchází.

Podle Kybala se však po vznesení dotazu na nejvyšší vojenské velitele ohledně svého dalšího setrvání ve své pozici dotazovaní nedokázali vyslovit, neboť podle jejich názoru nejsou nositelem národní suverenity, ale je to král a lid, kdo touto možností disponuje a dovoluje vládu jmenovat či propouštět.¹⁰⁶

V Kybalově formulaci a z ní vyplývajícího počínu vojenských velitelů se tak jedná o nepochybný rozdíl, který ovšem podle mého názoru nemění nic na základním postulátu: vojenské špičky zachovaly v souladu s monarchistickou tradicí především zřetel k hlavě státu a tu pro ně nadále představoval Alfons XIII., nikoliv diktátor. Král měl rozhodnout, neboť král byl nositelem monarchistické legitimacy, kterou diktatura nikdy nezničila, byť de facto zrušila ústavu z roku 1876, z níž tato legitimita vycházela.¹⁰⁷

Naprosto v podobném duchu jako Kybal i Galán uvádí diktátorův dotaz vojenským velitelům s onou výhružkou a pojistkou zároveň: „*Diktátor, navzdory tomu, že si byl vědom*

---

¹⁰³ TUÑÓN DE LARA, M. *Historia y realidad de poder*, s. 123.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 124.

¹⁰⁵ KYBAL, Vlastimil. *Zprávy politické*. II/1930, č. 7, archiv MZV ČR.

Během diktatury neexistoval pasus o věrnosti státní ústavě. Slib věrnosti byl vysloven pouze králi. Teprve po pádu Primo de Rivery a s nástupem Berenguerovy vlády museli členové kabinetu složit slib věrnosti ústavě.

¹⁰⁶ Tamtéž, č. 6.

¹⁰⁷ TUÑÓN DE LARA, M. *Historia y realidad de poder*, s. 115.

*svého /politického/ neúspěchu, nechtěl se zřítí moci a odejít jako poražený. Usiloval o odchod z vlády jako vítěz, avšak zůstává ve střehu, aby znovu zasáhl třeba i násilím, bylo-li by to nezbytné.*¹⁰⁸

Proč se ale Primo de Rivera obrátil na nejvyšší představitele armády právě v této době, tedy na počátku roku 1930? Podle Galána to bylo odhalení komplotu právě proti jeho osobě, ve kterém figurovali jak vojenští velitelé, tak i civilní obyvatelstvo zastoupené politiky nejrůznějšího ražení: ať už republikány či monarchisty.¹⁰⁹ Galán upozorňuje na to, že král o celé akci věděl. Situace využil ve svůj prospěch, z důvodu silícího odporu proti monarchii se přidal na stranu konspirátorů, aby zachránil vlastní pozici v zemi.¹¹⁰

Obdobně zaznamenal situaci Kybal. I on píše o silícím protirežimním hnutí, nehovoří sice otevřeně o komplotu, nýbrž o „vření“. Poukazuje na vznik vojenských republikánských „*juntas*“ (výborů). Podle diplomata zde krystalizoval pokus o vytvoření jakéhosi „vojenského direktoria“, jež by se ujmul vlády.¹¹¹

Podobně jako Galán, tak i Kybal napsal, že Primo de Rivera o králově účasti na komplotu věděl. Právě tato skutečnost vedla ministerského předsedu k požadavku vyjádření se nejvyšších vojenských představitelů země o svém možném setrvání v čele direktoria.

7.3 Srovnání příčin pádu diktatury

Jak již jsem naznačil výše, Vlastimil Kybal viděl v dlouhodobé perspektivě příčiny pádu diktatury Primo de Rivery v odporu ze strany inteligence a z nesnesitelné finanční situace. Kybal píše o studentských bouřích z jara 1929¹¹², které se opakovaly a vrcholily v lednu 1930 (protesty proti perzekuci studenta Sberta)¹¹³. Kromě nich podle diplomata bylo na vině i špatné finanční hospodaření země, kdy nákladné veřejné výstavy v Barceloně a Seville se staly prodělečné. Také na mezinárodním trhu pokračovalo znehodnocování španělské měny vyplývající z nedůvěry k vládě.¹¹⁴ Vláda dlouhou dobu odmítala stabilizovat

¹⁰⁸ GALÁN, J. M. *Caída de la monarquía*, s. 334.

¹⁰⁹ Mezi konspirátory patřili Diego Martínez Barrio nebo také Alejandro Lerroux (šéf Radikální strany). Z řad militaristů vystoupil proti diktátorovi např. Manuel Goded Llópis (pozdější povstalec ve španělské občanské válce).

¹¹⁰ GALÁN, J. M. *Caída de la monarquía*, s. 335.

¹¹¹ KYBAL, Vlastimil. *Zprávy politické*. II/1930, č. 3, archiv MZV ČR.

V tomto vojenském direktoriu měl vystupovat „triumvirát“ složený z generálů Berenguera, Sanjurja a Sara.

¹¹² KYBAL, Vlastimil. *Zprávy politické*. II/1929, č. 6, archiv MZV ČR.

¹¹³ KYBAL, Vlastimil. *Zprávy politické*. II/1930, č. 3, archiv MZV ČR.

¹¹⁴ Tamtéž, č. 6.

pesetu, v okamžiku, kdy tak učinit chtěla, jí nevyhověly domácí banky, jež nechtěly tímto krokem podpořit diktaturu.¹¹⁵

Galán sám nevyzdvihuje konkrétní příčinu, jež by měla rozhodující účinek na demisi Primo de Rivery. Upozorňuje na všeobecné hypotézy a aniž by celou problematiku konkretizoval, omezuje se pouze na poněkud lakonické tvrzení, že za diktátorovým pádem stály politické a ekonomické důvody.

Dále pak jen už odkazuje na různé domněnky historiků a politiků, které, ať už se jednalo o příznivce nebo odpůrce diktatury, mají právě společný původ v hospodářství a politice. Podle některých je třeba hledat neúspěch režimu v odmítavém přístupu k inteligenci, kdy se Primo de Rivera neustále střetával zejména s „mládeží“, se kterou odmítal diskutovat a jejíž protesty jej vedly k zahájení perzekuce. Další se domnívají, že diktatura nepočítala s pevným politickým myšlením, což by mohla potvrdit absence dostatečně silné státostrany. VU, která vznikla jakožto režimní strana, nebyla tím pravým uskupením, prostřednictvím něhož by si diktátor dopomohl k realizaci svých záměrů. Také se hojně objevují názory, že v okamžiku, kdy se rozhodovalo o dalším osudu diktatury, osoby blízké diktátorovi jej jednoduše opustily.¹¹⁶

Manuel Tuñón de Lara zastává v této otázce jednoznačné stanovisko. Nedrží se možných výkladů, ale sám přichází s ucelenou hypotézou. I on sice zmiňuje diktátorův dotaz adresovaný nejvyšším vojenským představitelům ohledně svého setrvání u moci. Nedomnívá se však, že by osud Primo de Rivery závisel jen na jejich rozhodnutí. Původní elity moci podnítily vznik hnutí, které spočívalo v myšlence „návratu ke starým pořádkům“ (jako by to bylo zcela normální), čili před Riverovým převzetím moci z roku 1923.¹¹⁷

Tuñón de Lara píše o původních elitách představujících moc, neboť podle jeho mínění neexistovala žádná podstatná změna, pokud jde o vztahy mezi sociálními a politickými elitami a mocí, pokud jde o charakter těchto rozhodnutí, pokud jde o lidskou a sociální skladbu orgánů veřejné správy a represivních složek, ke které by došlo po státním převratu v roce 1923 či v následujících letech.¹¹⁸ Podle de Lary tak i přes diktátorovo uchopení moci elity ve Španělsku nedoznaly změny a vliv na dění jim odňat nebyl (dokonce s režimem spolupracovaly); naopak nakonec to byly ony, jež ve spolupráci s králem ministerského předsedu o moc zase připravily.¹¹⁹

---

¹¹⁵ KYBAL, Vlastimil. *Zprávy politické*. II/1930, č. 6, archiv MZV ČR.

¹¹⁶ GALÁN, J. M. *Caída de la monarquía*, s. 336-337.

¹¹⁷ TUÑÓN DE LARA, M. *Historia y realidad de poder*, s. 125.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 115.

Pierre Malebre vidí diktátorův odchod jako výsledek králova záměrného jednání proti osobě Primo de Rivery. Podle Malebra se král chtěl diktátora zbavit právě za pomoci aristokracie a finanční oligarchie. Zejména druhá jmenovaná skupina měla na diktátora spadeno z důvodu neustálého oslabování pesety. Bezprostřední pohnutky, jež k tomuto činu Alfonse XIII. vedly, v textu nenalezneme.¹²⁰

Boanza hledá příčiny pádu Primo de Rivery především v ekonomických důvodech. Podle něj počáteční ekonomické úspěchy ztratily váhu pod tíhou narůstající inflace. Posílení státních monopolů vedlo k odcizení průmyslových společností. Únik kapitálu a navýšení schodku jen dovršilo touhu širokých vrstev obyvatelstva ke změně a „návratu k normálu“.¹²¹

Serrano shrnul úvahy o příčinách pádu diktatury do třech bodů: 1) rebelující studentstvo (FUE) a s ním intelektuálové–profesorové, neschopnost ministerského předsedy vést s nimi dialog a dosáhnout společného konsenzu 2) povstání dělostřelectva z roku 1929 jako výsledek zpřetrhání jednoty mezi armádou a diktátorem a 3) ekonomická krize ve Španělsku, která se odrazila od krize celosvětové.¹²²

Pokus o srovnání názorů jmenovaných jako příčiny pádu diktatury podle historiků a diplomata již ztěžuje samotný bohatý výčet domněnek jednotlivých historiků. Pokud by se dal jmenovat jeden faktor společný pro všechny uvedené hypotézy jak pro španělskou historiografii, tak pro Kybala, byla by jím hospodářská krize režimu. Diplomat na rozdíl od ostatních historiků však ještě akcentuje diktátorovu snahu prosadit novou ústavu. Toto úsilí představovalo pro Kybala zvýšení odporu španělské veřejnosti proti diktatuře a urychlilo její pád.

Vlastimil Kybal v jedné z pravidelných zpráv vpodstatě předpověděl možnost vývoje situace v zemi již v říjnu 1928 čili celé 2 roky před pádem režimu. Nástup diktátora k moci vznikl z dohody mezi oběma nejvyššími představiteli země a udržoval se stálými společnými zájmy, což ale nevyklučovalo možnost rozchodu krále s ministerským předsedou v případě ohrožení své vlastní pozice. „*Alfons XIII. je příliš Bourbonem a Habsburkem, než aby se s dočasným vladařem Španělska ztotožňoval a zájmy dynastie kompromitoval. Jako hodil přes palubu konstituční vládcu, když nemohli ovládnout poválečnou sociální situaci, tak je*

---

¹¹⁹ TUÑÓN DE LARA, M. *Historia y realidad de poder*, s. 125.

„*Bez pochyby, drtivá většina ekonomických a aristokratických elit se podílela osobní spoluprací s představiteli diktatury (na chodu režimu).*“

¹²⁰ TUÑÓN DE LARA, M., et al. *La Crisis del Estado*, s. 90.

¹²¹ BOANZA, J. A. *Antonio Primo de Rivera*, s. 24.

¹²² SECO SERRANO, C. *Alfonso XIII*, s. 243-244.

*schopen opustit generála, jakmile pozná, že trvání diktatury může vést k pokusům o převrat, jež by ohrozily trůn a celý systém, o něž se tento opírá.*¹²³

Tato úvaha o to víc získá na významu s ohledem na to, že byla napsána dva roky před pádem diktatury. Může se sice namítnout, že situace v zemi (zejména vojenský odpor proti diktatuře), vybízela k prohlášení o brzkém pádu diktatury. Nicméně dle mého názoru okolnosti, jež vedly k diktátorovu pádu a jeho vztahu ke králi, poukazují na Kybalovu schopnost výborného pozorovatele a analytika španělské společnosti.

7.4 Smrt Primo de Rivery a osud krále

Ex-diktátor Primo de Rivera se po demisi stáhnul do ústraní, opustil zemi a usadil se v Paříži. Tam také krátce po své abdikaci 16. března 1930 ve věku šedesáti let zemřel.

Monarchie zůstala zachována a to i přes to, že ve španělské společnosti sílilo volání po republice. Kybal píše, že to byl právě král, kdo obětoval Primo de Riveru, aby zachránil sám sebe, neboť ve spojení s ním ztrácel vlastní pozici.¹²⁴ Podobné formulace nalezneme i u Galána. V důsledku rostoucího tlaku na vyhlášení republiky, byl Alfons XIII. vystaven před rozhodnutí: v situaci, kdy široké vrstvy obyvatelstva, ekonomické elity a armáda odmítly podpořit Primo de Riveru, ba dokonce proti němu konspirovaly, mohl zůstat na diktátorově straně a riskovat ztrátu trůnu (do komplotu byli přeci zapojeni zastánci republiky!), nebo podpořit konspirátory a pokusit se naklonit si na stranu ty, kteří odmítali monarchii.¹²⁵

Král svoji pozici ještě neztratil, naopak byl to on, kdo pověřil generála Dámasa Berenguera y Fustého k sestavení nové vlády. Není předmětem této práce nějak blíže specifikovat charakter této vlády, k ní bude napsáno jen to, co se bezprostředně týká událostí předešlých. Vlastimil Kybal totiž uvádí několik zajímavých postřehů k osobě krále a jeho vztahu k diktatuře a k novému ministerskému předsedovi.

Podle diplomata se Alfons XIII. s diktaturou identifikoval, přestože ta suspendovala ústavu, na jejíž zachování král přísahal. Jakmile se diktatura vyčerpala, nahradil jednoho diktátora jiným, byť tak učinil v sebeobraně. V nových podmínkách se obnovila platnost ústavy, cenzura byla zrušena a odpůrci minulého režimu osvobozeni. Prodlužováním diktatury však Alfons XIII. ztrácel podporu národa.¹²⁶

¹²³ KYBAL, Vlastimil. *Zprávy politické*. II/1928, č. 56, archiv MZV ČR.

¹²⁴ KYBAL, Vlastimil. *Zprávy politické*. II/1930, č. 6, archiv MZV ČR.

¹²⁵ GALÁN, J. *Caída de la monarquía*, s. 335.

¹²⁶ KYBAL, Vlastimil. *Zprávy politické*. II/1930, č. 13, archiv MZV ČR.

O tom, že král zůstal stále u moci a že ji kontroloval dokonce ještě lépe, je přesvědčen diplomat, jak lze číst v jeho zápisu: „*Vláda generála Berenguera jest vlastně výkonnou mocí krále samého... a tak lze říci, že diktaturu generála Primo de Rivery, jinak dosti samostatného, vystřídala zastřená diktatura krále Alfonse XIII.*“¹²⁷

Diktatura králi vyhovovala, neboť jak píše Kybal král Alfons nedbaje ústavy díky rodové tradici a výchově, zůstal myšlením a povahou absolutistickým panovníkem. Královo přesvědčení bylo všeobecně známo v politických kruzích a vyvolávalo odpor nejen ze strany republikánů, ale i konzervativních monarchistů, kteří si přáli mít ústavu obdobnou těm zemím, jež byly tradičními konstitučními monarchiemi.¹²⁸

Nicméně král také nakonec ve své pozici dlouho nesetřval. Nová Aznarova vláda byla výrazem posledního úsilí, jak udržet monarchii a její legitimitu. Podle de Lary král učinil neobvyklé prohlášení tváří v tvář volebnímu vítězství republikánů. Přestože se rozhodl vzdát své moci, nezřekl se však své historické legitimacy¹²⁹. Na každý pád Alfons XIII. nemaje podporu armády raději abdikoval a ze země odešel.

---

¹²⁷ KYBAL, Vlastimil. *Zprávy politické*. II/1930, č. 13, archiv MZV ČR.

¹²⁸ Tamtéž, č. 13.

¹²⁹ TUÑÓN DE LARA, M. *Historia y realidad de poder*, s. 148.

„*Nevzdávám se žádného z mých práv, protože více než mým vlastnictvím, jsou dědictvím vzešlým z historie...*“

Závěr

Na závěr této práce se vrátím znovu k úvodu a pokusím se zodpovědět, zda lze hovořit o existenci „dvojího obrazu Španělska“ v druhé polovině dvacátých let 20. století. Učiním tak na základě poznatků, jež jsem se snažil získat srovnáním aplikovaným na konci každé kapitoly, komparací názorů mezi Kybalem a historiky v úsilí nalézt společné znaky, ale také především rozdílné pohledy. V druhé části formuluji limity práce historika a diplomata a vzájemný poměr obou profesí, jež předkládám na příkladu Vlastimila Kybala. Jako dodatek připojím zamyšlení nad rizikem využití komparativní metody.

Výsledkem této práce je poznání, že zkoumané období, druhá polovina dvacátých let 20. století, léta 1927–1930, čili konec diktatury Primo de Rivery, tak jak jsem jej předestřel v úvodu nelze jednoduše promítnout do roviny „dvojího obrazu Španělska“, obrazu zachyceného na jedné straně Kybalem a na druhé španělskými historiky. Pokud ano, jednalo by se o redukování celého spektra názorů, které formulovala španělská historiografie. Ve skutečnosti by se dalo hovořit o „mnoha obrazech“, jež jsou produktem mínění zvolených španělských historiků, výsledkem četných názorů získaných z komparativní metody. Jako příklad uvádím příčiny pádu diktatury. Konec režimu sice nepřináší zásadní rozdíly v interpretaci, ale stále jsou patrné odlišné postřehy mezi Kybalem a historiky, ale také mezi historiky samými. Jednotlivé domněnky si neodporují, ale každý z autorů zdůrazňuje jiné důvody pádu diktatury.

Úvaha nad vztahem práce diplomata a historika, obzvláště pak nad Kybalovým příkladem, kdy v jedné osobě sdružoval jak historika, tak diplomata bude formulovaná spíše teoreticky, ale na základě poznatků získaných z informací dílčích politických zpráv a jejich vzájemné komparaci.

V některých případech lze vidět značnou názorovou diferenciaci ohledně jednotlivých událostí, viz například povaha plánované nové ústavy (pátá kapitola) a její vztah k tehdejší „platné“ ústavě. V tomto ohledu je třeba vždy přihlídnout ke čtvrtletním zprávám, kde Kybal shrnoval poznatky, kdy uplynulý čas a reakce širší veřejnosti mu dovolovaly získat určitý důkladnější pohled na danou problematiku. I přesto všechno lze říci, že na rozdíl od pozdějších historiků Kybal nikdy nemohl dosáhnout takového časového odstupu, jaký se naskytl historikům, byl-li diplomat nucen v pravidelném rytmu obesílat na ministerstvo zprávy. Tímto bychom ale v podstatě došli k úvaze o rozdílech v povaze práce diplomata, a tudíž nemožnost zcela jednoznačně přímého srovnání činnosti diplomata a historika; je třeba podotknout, že čas v tomto ohledu hraje zásadní roli. Tuto myšlenku by mohla potvrdovat

absence jakékoliv zmínky FUE v Kybalových relacích ve vztahu k studentskému povstání. A naopak na rozdíl od diplomata španělští historikové toto studentské sdružení uvádějí právě v souvislosti s univerzitními protesty.

V některých případech Kybal docházel k názorovým proměnám na základě pozdějších reakcí španělské společnosti (deníky, instituce, prohlášení politiků atd.). Lze pozdější postoj ovlivněný novými poznatky chápat jako výhodu, nebo spíše limit daný právě charakterem práce diplomata?

Kybal se zcela jistě v průběhu náročné práce diplomata již nemohl plně věnovat svému původnímu zaměření. Nicméně do jaké míry mohl využít svých znalostí nabytých v předchozím vědeckém bádání, které mu historie nabízela? Skutečnost, že se Kybal specializoval na středověké české dějiny a na raně novověké dějiny, byť v druhém případě v evropském kontextu (Habsburská říše, Francie), domnívám se, že po odborné vědecké stránce nikoliv. Na druhou stranu nelze Kybalovi upřít zájem poznat románský svět, což dokazuje nejen jeho diplomatická kariéra v Itálii, Španělsku či v zemích Latinské Ameriky, ale i řada publikací věnovaných těmto zemím jejich kultuře, společnosti a hospodářství.

V každém případě na poli diplomacie dokázal Kybal reálně zhodnotit budoucí vývoj Španělska, o čemž svědčí jeho úvaha v době silícího protirežimního odporu (1928). Jakým směrem se bude chod monarchie nejpravděpodobněji ubírat de facto již „předurčil“ tvrzením, že v případě ohrožení dynastických zájmů bude Alfons XIII. postupovat proti diktátorovi, což se nakonec stalo dva roky poté, co diplomat napsal zmíněnou úvahu (citace 123).

Poslední úvaha bude směřovat přímo k metodě. Na příkladu této analýzy je nezbytné poukázat na riziko komparativního přístupu. Vráťm-li se opět k rozdílným možnostem mezi oborem diplomata a historika daných časem, vymezeným k „činnosti záznamu“ dějů, docházím k závěru, že v případě historického pramenu z provenience práce diplomata se zvyšuje pro badatele riziko nepřesné interpretace v důsledku nepozorného čtení dokumentu.

Prameny a literatura

Prameny

Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky
Fond: Politické zprávy, Madrid (1927–1930)

Literatura

BOANZA, José A. *Antonio Primo de Rivera: razón y mito del fascismo español*. Madrid: Cencia 3, c2003. ISBN 84-95391-91-0.

BRENAN, Gerald. *The spanish labyrinth: an Account of the Social and Political Background of the Civil War*. 7th edition. Cambridge: University Press, 1969.

CARAS SOTO, Pedro, et. al. *Historia de España: Alfonso XIII y la segunda república (1898–1936)*. Vol. 12. Madrid: Gredos, 1991. ISBN 84-249-1466-X.

COSTA, Joaquín. *Oligarquía y caciquismo, colectivismo agrario y otros escritos*. 3^{era} edición. Madrid: Alianza Editorial, 1973. ISBN 84-206-1051-8.

GALÁN, José María. *Caída de la monarquía borbónica de Alfonso XIII 1917/31*. La Habana: Editorial de Ciencias Sociales, 1980.

GONZÁLEZ CALBET, María Teresa. *La Dictadura de Primo de Rivera: el Directorio Militar*. Madrid: El Arquero, 1987. ISBN 84-376-0720-5.

HRDLIČKA, Jaroslav. *Vlastimil Kybal doma a v exilu*. 1. vydání. Peruc: Obecní úřad Peruc, 2001.

HRDLIČKA, Jaroslav. *Vlastimil Kybal a Univerzita Karlova*. 1. vydání. Brno: 3K, 1997. ISBN 80-902280-3-8.

- KYBAL, Vlastimil: *O Španělsku: cestovní dojmy a úvahy*. Praha: Miloš Procházka, 1928.
- MARROYO, Fernando Sánchez. *La España del siglo XX: economía, demografía y sociedad*. Madrid: Istmo, c2003. ISBN 84-7090-383-7.
- MARTÍN, José-Luis – MARTÍNEZ SHAW, Carlos – TUSELL, Javier. *Historia de España*. Madrid: Taurus, 1998. ISBN 84-306-0264-X.
- MAURA GAMAZO, Gabriel. *Al servicio de la historia, bosquejos históricos de la dictadura*. Madrid: Javier Morata, 1930. ISBN 84-335-9431-1.
- MAURA, Miguel. *Así cayó Alfonso XIII...* 5ª edición. Barcelona: [s.n.], 1968.
- SECO SERRANO, Carlos. *Alfonso XIII*. 1ª edición. Madrid: Arlanza, 2001. ISBN 84-95503-32-8.
- TUÑÓN DE LARA, Manuel. *Historia y realidad de poder: el poder y las "élites" en el primer tercio de la España del siglo 20*. 4ª edición. Madrid, Cuadernos para el Dialogo, 1975.
- TUÑÓN DE LARA, Manuel, et al. *Historia de España: la Crisis del Estado: Dictadura, República, Guerra (1923–1939)*. 1ª edición. Vol. 9. Barcelona: Editorial Labor, 1981. 84-335-9429-X.
- TUÑÓN DE LARA, Manuel. *Poder y sociedad en España, 1900-1931*. Barcelona: Espasa-Calpe 1992. ISBN 84-239-7279-8.

Obrazové přílohy

Obr. 1): Vojenské Direktorium v září 1923¹³⁰
(v první řadě vlevo dole Primo de Rivera, dole uprostřed král Alfonso XIII.)

---

¹³⁰ MAURA, M. *Así cayó Alfonso XIII*, s. 32

Obr. 2): Vlastimil Kybal v roce 1914¹³¹

---

¹³¹ HRDLIČKA, J. *Doma a v exilu*, s. 15